

ERDÉLYI MÚZEUM

XV. kötet.

1898.

X. füzet.

Visszapillantások

az Erdélyi Múzeum megalapítására.

Az Erd. Irodalmi társulat felolvasó gyűléseinek ezéjait, legalább az erdélyi részekben, mindazok, kik irodalmunk iránt érdeklődők, nemcsak ismerik, de méltányolják is, s hazarészünk fővárosának mívelt közönsége méltánylatát abban is kitünteti, hogy felolvasásainkra nagy számmal jelenik meg, a felolvasásokat feszült figyelemmel hallgatja, tetszését kinyilatkoztatja, elmélkedik az előadottak felett, a társalgást gyakran azokra reávezeti, szívesen emlékezik meg rólok s örömmel és érdeklődéssel várja a következők sorát. A tehetségek e felolvasásokon megnyilatkoznak, s nemcsak a jelenkor irodalmát mutatják be annak avatott munkásai; de régi irodalmunk drága kincsei is feltáródnak, s a régi fény új ragyogásban tündöklök. Szépirodalom az, a mit társulatunk leginkább mível; de mert az irodalom történelmi tanulmány, a nyelvanyag grammatikai elbírálás alá tartozik, az értelem- és alaktan részben a nyelvészet körébe vág s a szép a bölesészet tárgya, s mert mindennemű irodalmi fejtegetés, mely alakilag beválik művészi alkotásnak, munkásságunk körébe tartozik, természetesen körünk erősen kiszélesedik. Társulatunk, mely az erdélyi magyar irodalom művelésére alakult, a nemzeti nagy emlékek fentartó tényezőinek egyike, s mert a nemzet nyelvében s irodalmában él, egyszersmind a nemzeti érzésnek s a valódi nemzeti aspiratióknak is hű tolmácsa és szószólója. Ezért van, hogy e társulat részt vesz minden nagy nemzeti ünnepélyben; a nagy eseményeket az emlék örökzöld repkényével köríti; azoknak, kik pályájuk fényes magaslataira értek, vagy a pályát dicsőségesen megfutották, pálmaágát nyújtja szerény jutalmául az érdemnek, mert hiszen *az igaz virágzik, mint a pálmafa*; mirtusokat ültet a kegyesek sirjára, s a koszorút, a melyet ad, nem

a mulandóságnak adja, hanem az örök emlékek. A rómaiak a tölgyfa leveleiből font koszorút annak nyujtották, ki polgártársa életét mentette meg: *ob civem servatum*, mi azt mindazoknak adjuk, kik a közjót kiválólag előmozdították. Éppen azért, mert a hálás elismerés és kegyelet érzései társulatunkban élénk visszhangra találnak, s elég gyakran innen hangzik a visszhangkeltő szó: igazán nagy embereink emlékének hozandó hálaáldozataink soha meg ne gyérüljenek és ha e nagy emberek neveit idők múltával mind ritkábban emlegetik, azt nem elég sajnálnunk, de lehetőleg tennünk kell arról, hogy nevök mi közöttünk állandóan éljen, ragyogó csillagként hintse fényét reánk, s legyen a jövő nemzedékeket vezető csillaggá. Minden adat az ilyenekről becsesel bír, hiszen egyes vonásai az egésznek, a jellem ragyogó vonásait alkotó fénypontok, hasonlóan az egyes szikrákhoz, melyek fennen lobogó lánggá tömörülnek s a lángnak részecskéi.

Egy ilyen igazán nagy ember volt *Mikó Imre gróf*, államférfi, hazafi, tudós; a tudomány, művészet és minden közhasznú üdvös törekedés bőkezű pártfogója, előmozdítója, létesítője, ki egy hosszú, dicsteljes életen át nem szűnt meg fáradságos munkáival s áldozataival legkiváltképen az erdélyi magyarság s egyháza érdekében működni. Egyik főalkotása a dicsőültnek az „Erdélyi Múzeum“ volt, melynek eszméje, igaz, az erdélyi magyar hazafiakat már a negyvenes években, sőt még előbb is élénken foglalkoztatta; de ki tudja, gróf Mikó Imre nélkül mikor valósult volna meg s vajjon egyáltalában megvalósult volna-e? Mikó gróf 1856-ban a „Kolozsvári Közlöny“ mellékletében megjelentő „Erdélyi Múzeum“ első számában foglalt „Erdélyi Múzeum-Egyesület“ cz. nagyjelentőségű cikksorozata első részében a többi közt ezeket mondja:

„— Az *Erdélyi Múzeum* megalkotása vagy legalább alapjainak formaszerű letétele a legközelebbi idők, tán éppen a közelebbi napok feladata. Igen. Mert az idvezült gróf Kemény József által egy *Kolozsvárt felállítandó Erdélyi Múzeumnak* még 1841^{1/3}. országgyűlésileg átajánlott gerendi könyv-, kézirat- és okmánygyűjtemény, az akkori törvényhozás alkotmányszerű többsége által egy országos, a tisztelt szász nemzet követői által *kizárólag Magyar Nemzeti Múzeum alapjául*, elfogadtatván, sőt annak „*Ferdinánd-Múzeum*“ név alatt *Kolozsvárt leendő felállítása* iránt törvény is alkottatván, (melynek

szentesítése azonban az országgyűlésnek esakhamar következtet bezárása miatt elhaladott) közelebbről pedig a tisztelve említett gróf, érintett gyűjteményét, az országnak régen adott szavához híven véghagyományában is az *állítandó Erdélyi Múzeum számára rendelvén*: annak sorsa iránt annyival inkább szükség a gondoskodás, mivel tudtom szerint a hivatalos összeírás már végre ment, a hely pedig, hol azon gyűjtemény jelenleg áll, nemesak fölötte nedves, sőt tűzvésznek s egyéb károsításoknak is ki van téve; de azért is, mivel annak a véghagyomány positiv és egyenes rendelése szerint, az Erdélyi Múzeum felállításáig, Pestre a magyar Nemzeti Múzeum épületébe kellett szállítatni, ez oly költséges, sőt sok régi s az idő által megrongált kéziratokra nézve annyira káros is lehet, mit helyrehozni, sőt csak felszámítani is lehetetlen. Úgy vélem azért, hogy az Erdélyi Múzeum kérdésében — melylyel oly igen összefügg a gróf Kemény-féle gyűjtemény sorsa is — jól kiszámított, ezélravivó, az alaposan fenforogható érdekeket kielégítő és gyors lépéseket tenni parancsolóan sürgető szükség.“ Az erdélyi 1841^{1/3}-diki országgyűlés intézkedései az erd. múzeum, illetőleg *országos múzeum*, ügyében a gróf Kemény József s alapítótársa, gróf Kemény Sámuel, azon írásban beadott jelentésén kezdődnek, mely 1842. jun. 21-dikén a LXXVI. orsz. ülésben olvastatott fel. Ebben a jelentésben a két Kemény gróf 15,000 kötetet felülhaladó könyvés több ezer kézirat- és oklevélből álló gyűjteményét s Kemény Sámuel gróf ásványgyűjteményét is a felállítandó erd. országos múzeumnak ajánlják fel s ajándékozzák és megemlítik, hogy ez ügyben még 1841. febr. 24-dikén Küküllő-, azután Kolozsmegye rendeihez írtak, kérve a támogatást s kérelmőknek sikere is volt, mert az illető megyék követi utasításokba foglalták a létesítendő múzeum pártfogását s Gyulay Lajos gróf ásványgyűjteményét s dobokamegyei szolgabíró, Kolozsvári Pál, 1842. jan. 7-dikéről gróf Keményékhez intézett levelében atyja könyvtárát szintén ugyanazon ezélrá ajánlotta fel. A KK. és RR. a nagylelkű adományozóknak szíves köszönetet mondanak s az illető jelentéseket a központi bizottsághoz utalják, a melyet akkor *középponti biztosság*-nak neveztek; de a bizottság elnevezés is esakhamar divatba jött. Ez a központi biztosság megbízott úgy a múzeum-ügy, mint a színház s országgyűlési terem kérdésével behatóan foglalkozni s mindezekről

a folyamatban levő országgyűlés elé egy indokolt javaslatot terjeszteni.

Gróf Esterházy Jánosnak a leendő erdélyi múzeum érdekében tett intézkedése időben megelőzte a két gróf Kemény jelentését, noha az erről szóló jelentést egy üléssel később, ú. m. az 1841 $\frac{1}{3}$ -dik országgyűlés LXXVII. ülésén hozták a *KK.* és *RR.* tudomására levél alakjában, melyben Esterházy László gróf cs. kir. kamarás s udvari tanácsos arról értesíti a *KK.*- és *RR.*-et, hogy néhai atyja, Esterházy János gróf, v. b. t. tanácsos, még ifjúsága zsengéjében Palma Károly vezetése alatt kezdett s élete fogytáig szaporított magyarországi és erdélyi numismatikai gyűjteményét végrendeletileg neki hagyja azon kikötés mellett, hogy kimulása után a gyűjtemény Erdélyország tulajdona legyen, „de úgy, hogy az ide hátrább felállítandó erdélyi múzeumba helyeztetve, soha onnan el ne szakíttasson és a múzeumnak ezen osztálya állandóül alapítója nevét viselje.“ Esterházy László gróf a gyűjteményt még szaporította s 5,000 rh. forintot ajánlott fel a *custos* fizetéséül. Ez a levél is a középponti bizottmánynak adatott át. Az 1841 $\frac{1}{3}$ -diki országgyűlés további ülésein az országos múzeum czéljaira tett újabb s újabb adományok jelentettek be; így a XCVI-dik ülésen Teleki József kir. fő kormányzó több száz s némely ritka s becses darabokból álló első kiadásokat (*editiones principes*) és nyomtatási régiségeket (*incunabula artis typographicae*) tartalmazó könyvtárát, s ezenkívül még 3,000 pengő forintot a múzeumi könyvtár magyar nyelvű s magyar vonatkozású könyveinek szaporítására ajánlott fel az országos, illetőleg erd. múzeum részére. A karok és rendek e becses ajándékot küldöttségileg köszönték meg s a jelentést róla a központi bizottmánynak adták át. Ugyanezen ülésen fogarasi dr. Lészay Dániel alapító-levele is felolvasatott hétszáz római s görög pénzről. A CXVI-dik ülésen Degënfeld Ottó, Imre és Pál grófok a múzeumnak könyvtárukat ajánlják fel; ez a jelentés is a többihez esatoltatik. A CXXIV. ülésen Goró Lajos ingenieur fő-örnmester ajándéklevelét olvassák fel, a melyben egy olajképet, régi pénzeket és saját díszes kiadású munkáját Pompeji-ről ajándékozza a felállítandó múzeumnak. A CXXXIV-dik ülésen az erd. róm. kath. püspök ajándéklevele olvastatott fel a múzeum czéljaira tett 5,000 ezüst forint alapítványáról. *Exempla trahunt.* A dicséretes példákat követték

mások, így a Baternay-család, Wesselényi Farkas báró, Zeyk János stb. Az országgyűlés bezárása után sem szüntek meg a lelkes hazafiak a létesítendő múzeum részére tett áldozataikkal; így Mikes Kelemen gróf, ki a szebeni csatában hősi halállal múlt ki, ásvány- és kőzetgyűjteményét ajándékozta a nagyreményű s hön óhajtott intézetnek.

A „középponti bizottság“ javaslatát a CXXIII-dik ülésen tárgyalták, úgy mint 1842. decz. 23-dikán s határozatba ment, hogy az országos múzeumot illetőleg, a király engedelmét kikérik, hogy ez *Museum Ferdinandaeum*-nak fog neveztetni, hogy számára, a mint az a javaslatban van, a gróf Bánffy-örökösök piaczsori háza vásároltassék meg s végül, hogy 100,000 ezüst rh. forint fordítottassék a múzeum alapítási költségeire. Ugyanezen ülésen foglalkoznak a múzeum szervezetével is. A múzeum főfelügyelőségét a három nemzet kebeléből országosan kinevezendő választmányra akarják bízni. Schreiber Simon pártolja a javaslatot. A CXXV-dik gyűlésen az „országos múzeum“ igazgatóinak megválasztják az első nagy alapítókat, u. m. Kemény József, Kemény Sámuel, Degenfeld Ottó s Esterházy László grófokat. A CXXVI-dik ülésen folytatólag megválasztották az országos múzeum igazgatóságába gróf Teleki József fő kormányzót, Bedeus Józsefet, Cserey Farkast, Gál Domokost, Gyulay Lajos grófot, Teleki Domokos grófot, Horváth Istvánt (zsákodi), Zeyk Józsefet, Méhes Sámuelt. Mikó Imre gróf, kormányiszéki tanácsos, ennek az igazgatóságnak tagjává nem választatott meg; hanem a színházi igazgatók egyikének választották.

A CXXIV-dik ülésen Cserey Miklós regalista a központi bizottság javaslata ellen emelt szót; elismeri ugyan, hogy úgy az országos múzeum, nemzeti színház, mint az országgyűlési terem a hazának díszére ezélez, de ennél vannak fontosabb szükségünk; így első sorban az erdélyi nemesség katonai kiképzése, de nem iskolákban, hanem tényleges szolgálat által 3—4 év alatt. A javaslat céljai szépek, de a pénz megszerzése szerinte nagy nehézségekbe ütköznék s nem valószínű, hogy a megyék és székek azon városnak legközelebbi hasznára és díszére ajándékozzanak, a mely legelőbb szólalt fel a nemességnek ősi praerogatívái ellen. Az ország szerzett magának épületet; annak a Torda-utczára néző szárnyát, mely el van kezdve, nyujtsuk ki végig, ott megfér az országháza, vagyis

a *terme* s megfér a múzeum is. A Bánffy-palota erdélyi múzeumnak igen nagy. Cseréy Miklósnak ezen beszédjére Méhes Sámuel néhány ezüdfólg megjegyzést tett; tagadta, hogy Kolozsvár városa lett volna az első, mely a nemességnek adó alá leendő vettetésére indítványt tett s azt is tagadja, hogy az illető közművelődési intézetek, múzeum és színház tisztán a kolozsváriak hasznára volnának; ezekből, mint az értelmisedés gyűlpontjából haszon fog áradni az egész hazára. Így Cseréy és Méhes. Többen a czélt jónak tartják ugyan, de a rovatalt nem akarják felajánlani; mert a mig más alap van, addig a rovatal helyén nines s mert az illető szép terveknek a megyékkal való közlésére idő nem adatott. A szász követek csak is a szász székekben levő nemesi birtokok után hajlandók rovatalt felajánlani. Kraszna- és Zarándmegye s Kővár vidéke mit sem akarnak tudni a rovatalról, bár a czélt fontosnak és nagyon is kívánatosnak tartják.

A CXLII-dik gyűlésen, 1843. febr. 1-én, Fogaras vidékének követe, Teleki László gróf, indítványozza, hogy miután az országos múzeum, nemzeti színház és országos tanácskozási terem tárgyában felküldött tötvényjavaslatok az országgyűlésére megerősítve le nem érkeztek: a KK. és RR.-nek hozott határozataik sikeresítéséről rendelkezni kell.

Ezek voltak az erd. múzeum alapításának *anteacta*-i. *Annak dicsősége, hogy létre jött a múzeum, Mikó Imre grófé*, mint a hogy ezt Gyulay Lajos gróf is írja 1857-ik évi naplója első részében s hozzá teszi: „és a mi szégyenünk volna, ha eserben hagynók“. Gyulay Lajos gróf, az idézett szavak képesán, azon reményének ad kifejezést, hogy: „ha egyszer (a múzeum) nyitva lesz, akkor fognak még igazán az ajándékok bele özönlenni, mit úgy adjon a magyarok Istene! *Dimidium facti, qui bene coepit, habet*“.

Fájdalommal tapasztalom, hogy a nagy alapítót, Mikó Imre grófot, mi nálunk, az erdélyi részekben már évek óta nem említik; pedig éppen Kolozsvárt lépten-nyomon reája emlékeztetünk és ha a jövő nemzedéknél, mit ne adjon Isten, neve feledésbe merülne, bizony itt bérczes hazánk e régi fővárosában a *kövek fognak kiáltani*.¹⁾ Jelen rövid felolvasásomat dicső emlékének szentelem.

Mikó Imre gróf, a mint feneebb látók, 1856-ban az „Erdélyi Múzeum“ első és második számában közzétett cikksorozatában

¹⁾ Lukács, 19. 40.

zászlót bontott az erd. múzeum ügyének érdekében, e kiválóan fontos ügyet kívánt sikerre, diadalra vezetve. Nagy hatást tettek az akkori olvasókra s mai nap is kiváló figyelemre méltók a nemes gróf következő szavai: „Hogy Erdély magyar népiségének concentrált Múzeuma s azzal egybekötött tudományos tűzhelye legyen: minden jók által érzett szellemi szükség, a magyarság fennmaradásának, további nemzeti irányu fejlődésének, hazai és állami jelentőségének *conditio sine qua nonja*, az erdélyi magyar értelmiség közös érdeke, megalkotása közös kötelessége, a legközelebbi idők, sőt tán éppen e napok feladata.“ Helyesen írja Mikó gróf: „Concentralt Múzeum nélkül valódi tudományosságról ne is álmodjunk — csak hazai történelmünket sem írhatjuk meg kellő alapossággal ötven esztendeig sem. Igen, mi volt régen a *Corpus Juris* és *Verböczi*, a zöld asztal és a *cardinalis hivatalok*, azokká kell lenni előttünk magyarok előtt ez idő szerint a Múzeumoknak és könyvtáraknak, akadémiának és irodalmunknak, tudós férfaink és a közönség olvasni szerető részének.“ Ezek után Mikó gróf, mint fennebb látók, a Kemény grófok nagybecsű gyűjteményeivel foglalkozik s kérdi, hol lenne hát az a hely, a hol a tudománynak ezen kincse megőrizhető legyen és miként eszközölnétek ezen megőrzés és a fenforgó országos érdekek kielégítése? Mikó Imre gróf nyilván mondja már id. czikksorozata első részében, hogy Erdély országának egy vagy más alakbani képviselői vannak jogilag képesítve arra, hogy a gróf Kemény-gyűjteménynek egy Kolozsvárt állítandó Erdélyi Múzeum alapjává miként teendése iránt jogérvényesen intézkedhessenek; mert az erdélyi országgyűlés ezen ügyet tárgyalta s ebben határozatot is hozott s csak egy főkellék hiányzik, az illető törvényezikk szentesítése. Az akkori körülményeket mérlegelve s tekintettel az idők jeleire, Mikó azon reményének ad kifejezést, hogy a hazai legislatio valamikor s talán nem sokára az erd. múzeum végleges megalapítását illetőleg, ott veheti fel a fonalat, a hol az kezéből kiesett. De hát addig mi történik a gyűjteményekkel s a tett ajánlatokkal és alapítványokkal? Mit kell mindazzal most s kinek kötelessége tenni? Czikksorozata második részében előadja a múzeum-alapítás *anteacta*-it s felemlíti egymásután az 1841—3-dik erd. országgyűlés ülésein tett jelentéseket s az azokon hozott határozatokat. E czikkében többé nem hangoztatja azon reményét, hogy a hazai törvényhozás oldhassa meg a feladatot;

hanem honfitársainak szívére köti, hogy az illető törvényezikk határozatait tiszteletben tartsák s *ezután intézkedéseikben — a mennyire a változott viszonyok engedik — azokkal egybehangzólag cselekedjenek.* „Részemről — írja — *hü alattvalói bizalommal és reménységgel viseltetem felséges fejedelmünkhöz és magas kormánya igazságszeretetéhez, hogy mihelyt azok általunk egész Erdélyre nézve üdvösnek, ohajthatónak és szellemileg szükségesnek fognak alázatos kérelmünkben nyilvánítatni — biztosan remélem, hogy ő Felsége kegyes leend ezen elvek életbeléptetésének magas engedményezése által nemzetünket megvigasztalni s hogy az erdélyi magyarság fiainak áldozataiból, egy az ő és az ország érdekeinek megfelelő Múzeumot állíthassunk, királyi nagylelkűséggel megengedni.*“

„Egy közkérdésre nézve sem annyira egyezők mostanában a vélemények, írja Mikó, nem oly általános a meggyőződés, mint az iránt, hogy nemzetiségünk fenmaradása s közbirodalmi ügy, mint a hazánkbeli népekkel szemben jelentőségünk, a mostani viszonyok szerint egyedül szellemi úton, értelmiségi előkelő kifejlődés által (feltevéen természetesen bizonyos fokú anyagi erős állapotot) érhető el, minek főfő eszközlői egy virágzó irodalom és a tudományos irányú intézetek“. Az újabb időkben, írja folytatólag, a magyar irodalom csakugyan erős lendületet kapott, mutatja ezt Magyarországon a hírlapok és magyar könyvek napontai szaporodása: a történeti tudományok komoly és nagymérvű művelése stb. „Csak az erdélyi kevés számú magyarság látszék sokáig halálálomban sülyedettnek: sajtói tétlenül heverték, két rendbeli lapja rövid sajnálatos élete után megszűnt, közélete néma, tétlen vala, csak a testvérhoni irodalom *virrad* kiáltásai zavarák meg olykor a földre és lélekre nehezedett csöndet“. „Azonban esalatkoznék, — folytatja Mikó — ki azt hinné, hogy (az anyagi sebek gyógyítása mellett) szellemi érdekeink ápolása, védelme, fejlesztése is nem foglalkodtatta az elméket. — — — Volt ez beszédtárgya nem egyszer s nem egy helyütt: csakhogy — a mint mondám — anyagi sebeink életfogyasztó vérezését kellett elébb megállítanunk, csak hogy teendőink logicájában elsőbnek tartottuk az anyagi érdekeink körüli lehetséges gondoskodást; csakhogy az időt erre még elérkezettnek nem hittük; a szikra, mely a tenni kész, tenni komolyan akaró, de a teendők misége s miképpenje iránti gondolatban lekötött lelkeknek világot gyújtson, határo-

zott tetre kelését előidézze, nem volt megadva sokáig. . . . *Ez idő eljött, e szikrát fellobbantá egy tiszteletet érdemlő hazai történetbuvárunk munkás lelke nemes tüzének kialvása. Gróf Kemény (József) halála s a gerendi könyvtár árvaságra jutása megdöbbentette egész Erdélyt: ama drága kincsek jövődő sorsával kapcsolatban felébredett egy magyar tudományos egylet, a rég tervben levő Múzeum formászerű megalapításának kérdése, szóval Erdély halottaiban levő irodalmi életének valahogy s valamiképp újból föllevenítése. Azonban az élénk lelki megindultság és szellemi mozgalom, lap nem léte miatt hangot nem adott, kifejezve nem lön. A „Magyar Sajtó“ volt az, mely e kérdést nem csak megpendítette, de a legnagyobb ügyszeretettel s az elméleti oldalt tekintve szinte kimerítőleg meg is vitatta. Dózsa Dániel a „M. Sajtó“ szerkesztőjének, Török Jánosnak, lapja 1856-dik évf. 18-dik számában megjelent egyik czikkéhez ugyanazon lapban megjegyzéseket fűzve a többi közt e nagyjelentőségű szavakat írta: „Igen is egyek vagyunk, de azért külön népek közt lakunk, a magyarországiaktól különböző régi történeti és politikai viszonyaink vannak, társnépekkel szembeni érdekeinket magunknak kell érvényesítnünk, külön dolgoznunk nyelvünk és nemzetiségünk erősítésére, a közértelmesedésnek terjesztésére. Fényes Magyarországnak irt statistikát, nekünk nem; Petőfi a pusztákat énekli meg, a mi hegyeinket nem; Tóth Lőrinez a testvérhoni jogviszonyokat fejtegeti, miéinket soha. Erdélynek magának is kell magán segíteni“.*

Igy áll a kérdés jelenleg — írja Mikó gróf czikksorozata II. részének végén. — Még csak két kérdésre kell felelnem: mi történjék a gr. Kemény gyűjteményével? S mit kellene tennünk jelesen az Erdélyi Múzeum tárgyában?

Czikksorozata III. részében a felvetett kérdésekre a hazafiságnak egy fényes, örökre emlékezetes tényével felel meg, melyről szó szerint így hangzik jelentése:

Megvannak a Múzeumnak való tárgyak — nincs hely.

Hogy a Múzeumnak Kolozsvárt és lehető gyors felállításának ezen szinte legnagyobb akadályja elháríttassék, hazám iránti szent tartozásaimnak némi részben ez által is lerovása, féltve szeretett nemzeti-ségem s az erdélyi magyarság jövődjének ez által is inkább biztosítása tekintetből azon külső-szénutczai kertemet, melyet én erdélyi kormányzó s magyar akadémiai elnök gr. Teleki József dicsőült barátom-

tól Erdélybéli eltávoztakor az ő emléke iránti tiszteletből megvásároltam, az ott általa építeni kezdett, nem dísztelen, sőt kellemes fekvésűnek is mondható lakot telyesen elkészíttem, magát a kertet egy meglehetősen rendezett kertté alakítottam — ezennel egész kiterjedésében u. m. magát az — egy előtermet, két emeletben kilencz szobát, úgy a cselédek szobáit — — magába foglaló épületet, pítvarból és öt szobából álló kertészlakkal, két rendbeli virágház épületekkel, kerítésekkel, egy — az 1841¹/₃-ik évi országgyűlési törvényczikk és mellékletei értelmében alapítandó Múzeumnak ajánlom és ajándékozom, úgy pedig: hogy az Erdélyi Múzeumi ajánlatok az ezennel általam felajánlott épületekbe, e czikkem megjelenése után, bármelyik órában bészállíttathassanak, én onnat azonnal ki fogván mindenestől költözni. Folytatólag Mikó gróf azon ohajának ad kifejezést, hogy a múzeummal egy fűvészkeret is hozassék kapcsolatba, hogy az erd. múzeum telkén Minerva és Flora, „az emberi életnek két fő szépségét képviselő e két istenség egybeölelkezve láttassanak“. A czikk berekesztő részében Mikó gróf az erd. múzeum-egylet szervezetével foglalkozik. *Ez volt a zászlóbontás.* A zászló megnyilt s fennen lobogott, s a költő méltán mondhatta Mikó Imre grófnak ajánlott költeményében:

„Nemes vezér! méltó tartója e dícső zászlónak!
Haladj ingatlanúl a nemzetérbe új vért hintő utádon!
Ne nézd, ha több öröm, vagy bánatnak virágai nyilnak,
Küzdés az élet! és így küzdve, biztos a babér mindenkoron.“

Mikó Imre grófnak az a levele, melyet ezennel felolvasok, az erdélyi múzeum további fejlődésével áll szoros kapcsolatban. A levelet Mikó Budapestre Gyulay Lajos grófhhoz intézte, ki tudvalevőleg szintén egyike volt azon erdélyi magyar hazafiaknak, kiknek a haza minden volt, és minden felett állott, a melynek javáért tenni és áldozni szent kötelességüknek tartották. A két Kemény gróffal majdnem egyidejűleg, mint harmadik úttörő, Gyulay Lajos gróf is sietett a létesítendő erd. múzeumnak meghozni áldozatát s az „Erd. Híradó“ hasábjain a lap szerkesztőjéhez intézett levelében¹ mintegy 1900 darabból álló ásványgyűjteményét ajánlotta fel a nagy ezélna. 1842. jun. 21-dikén a két Kemény gróffal együtt egyidejűleg az országgyűlés színe előtt is megtette hírlapilag már ismert ajánlatát.

¹ L. az 1841-dik évf. 20 dik sz.

A mint fennebb látók, Gyulay Lajost az 1841^{1/3} országgyűlés CXXXVI-dik ülésén az országos múzeum igazgatóinak díszes sorába beválasztották.

Mikó grófnak Gyulay Lajoshoz intézett levele így hangzik:

„Tisztelt barátom!

Te engem minden leveleddel inkább és inkább lekötelezel, személyed s hazafiságod iránti tiszteletemet mindegyre magasabbra fokozod. Pesten élő erdélyi barátim közül te vagy az, ki az erdélyi Múzeum ügye iránt, — melyet szegény kis hazánk izoláltan álló parányi magyarságának a sok idegen elem közti felolvadástól megmegmentésére s a tudományos műveltségnek fiai között lehető általános elterjesztésére szándékozunk felállítani, — mindent, mit a hazaszeretet s nemzeti kötelesség paranesol, kész szívvel teszel meg. Isten áldjon meg érette kedves barátom. Ki nem mondhatom, mily jól esik lelkemnek, hogy te oly készséggel segített elő gyöngye igyekezteinket. M.-nek, K.-nek kétszer is irtam e tárgyban s még válaszra sem méltaták irásomat. Az utolsó — mint leveledből értém, de a hírlapokból is olvastam — már el is ment. — Fáj, nagyon fáj tőlök e kis hon iránt, mely nekik is szülőföldjük, ily részvétlenséget tapasztalnom. — Ez is okozza, sok fáradságodon, megmutatott áldozatkészségeden s folyó hó 1-őjén kelt szívélyes soraidon kívül, hogy én magamat irányodban örökös hálaadósnak vallom, s örömömnek tartom, emlékezetembe a közelebbi időkből azon tapasztalást jegyez-nem be, hogy a múzeum létesítésének egyik legerősebb támogatója te valál!

A betöltött gazdag tartalmú aláírási ívért kérlek fogadd el legmelegebb köszönetemet, s légy kegyes ezt aláíróidnak is — s azok közt az általom nagyon tisztelt derék Bethlen Ádámnak nevemben kifejezni. — Kivánságod szerint egy második aláírási ívet ide mellékelve küldök. — — — — —

A pesti magyaros bálók — akár hogy nézzük — kedves egy dolog. Bár csak perennisálni lehetne e lelkesedést öltözetben és érzületben s a t.! A bécsi múzeumi bál kimenetelét feszült figyelemmel várom, oly neveket emlegetnek fel a lapok, hogy szinte előre bizom a szép sikerben!

Nekem sem lenne nagyobb örömem — hidd el kedves barátom — mint ha veled s több jó barátainkkal s lelkes üggyársainkkal elmond-

hatnók egykor egymásnak, vagy legalább érezhetnők szívünkben: hogy ime a mű, mit a haza javára annyi jók akarának, be van végezve, s hozzá fővényszemeket mi is hordottunk.

Mihelyt az aláírások bevégeződve, a comité megválasztva s a szabályok módosítva lesznek, azonnal sietek fel Bécsbe, hogy szentesítésüket eszközöljem. Akkor, reményem szerint, látjuk egymást s én már előre örvendek e találkozásnak. Addig is pedig Istentől egészséget, hosszas életet kívánok neked tisztelt barátom!

Kezedet őszinte érzelemmel szorítja

tisztelő barátod
MIKÓ IMRE s. k.

Kolozsvártt, febr. 12-ikén 1857.“

Gyulay Lajos gróf az első íven ötezer forintot gyűjtött, a mely összeghez Bethlen Ádám gróf kétezer forinttal járult; a második ívet, melyet Mikó elfelejtett fennebb közölt leveléhez mellékelni, Gyulay febr. 24-dikén kapta s két nappal később az „Erdélyi Múzeum almanach“ is kezéhez érkezett, a melyben jeles történetíróknak, Kőváry Lászlónak egy igen becses dolgozata jelent meg az erdélyi múzeum kibontakozásairól. Január 5-dikéről írt naplójába Gyulay az erdélyi múzeum czéljaira tett gyűjtésekről a következőket írja: „A *Magyar Sajtó* megkezdte névsorát az erdélyi keletkező múzeum adakozóinak, azok közt föltűnik Jósika Sámuel, volt erdélyi udvari korlátnokunk, ki 10,000 forintot ajánlott, azonkívül anyjának, gróf Csáky Rosaliának,¹ erdélyi floráját is följánlotta“. Febr. 24-dikéről írt naplójában megjegyzi Gy., hogy „eddig elé 85,000 pengő forint van aláírva a keletkező erdélyi múzeumra, és 400 vannak olyanok, kik tiz évre (évenként fizetendő) öt forintot írtak alá, úgy lehet tehát tekinteni az egészet, mint egy 120,000 forintos tőkét, melylyel (már) meglehet indítani a múzeumot, miután Mikó nagykiterjedésű kertjét és szép épületét Kolozsvárt, a külső szén-utczában e végre oda ajándékozta a nemzetnek“.

Az erdélyi Múzeumot végre 1859 nov. 23-dikán nagy ünnepelességgel megnyitották s a nagy alapító, Mikó Imre gróf nevét a hazai Klió a magyar közmívelődés történetének érez-lapjára kitörölhetlen betűkkel jegyezte be.

¹ Bárá Jósika Jánosné.

Malom Luiza

(II. és befejező közlemény.)

Malom Luiz lelkének alapvonása a kedves, vidám kedélyesség. S búöntő helyzete e derült lélekből is fájdalmas dalokat sajtol. E hangulat már előre veti árnyát a *Barátaimhoz* (1841. jan.) című költeményében, hol ezt mondja: Ne sírjatok ha meghalok! Nincs fájdalmasabb kín a szörnyű bánatnál: élni s nem reményleni. Halálnál gyötrőbb ez! A *Kérclem*-ben (1845. jul.) dalolja:

Virágot adjatok,
Míg zöldel életem!
Bort, kardot férfinak,
Virágot csak nekem!

Sárgát, fehért, vöröst?
Nincs mért kérdeznetek,
Mind szépség gyermeki,
Mindnyájan kedvesek.

Fa, rét miket tenyészt,
Mind, mind adjátok át,
Hogy köztük bús szívem
Feledje önmagát.

A lét különben oly
Virágtalan vadon:
Naponként érzem ezt,
Merengve sorsomon.

A bánat könnyében (1846. febr.) így szól:

Azt kérditek, mert én tudom:
A bánat könnye mi?

Az árból, mely bennünk dühöng,
A csepp, mely könnyíti.

Drágagyöngy a fájdalom tengerén; forrása a szívben van; ha elnyomod, megkövül s eltípor; néha mérgesebb, nem enyhít, de elpusztít.

S most én is kérdek tőletek,
Talán tudjátok ti:

Mi az, mit én még nem tudok,
Örömnök könnye mi?

Az *Ábránddal*-ban (1846. márcz.) a hűtlen kedvest síratja, bánatos megadással. Kedélyessége, elnélkedései közben érezzük, hogy meg-megvonaglik a szíve.

Különben költészete elég sokszínű és egyéni. Olykor-olykor elmélkedik. Az *Élet képé*-ben (1837. aug.) a nap szakait összehasonlítja az életkorokkal. A *Hálá*-ban (1838. szept.) azt fejtegeti, hogy a szelid bánásmód mindig megtermi a várt gyümölcsöt. A *Szerelmem*-ben (1840. máj.) mondja, hogy a szerelem olyan, mint homályos égen az esti csillag, pusztán az óáz, kopáron rózsatő, létünk egén vezércsillag, az élet vadonában enyhítő fűszert lehellő.

A *vándor lélek*-ben (1843. nov.), hogy a lélek útjának nincs gátja, szabadon röpked, egy rejtett ezél felé siet, a melynek nincs neve. Hiszen:

Ha létünk titka fejtve már	Nem esdenénk, hogy térne meg
Előttünk állana,	Az álmok angyala?

Az *Emlényke nem szerény* címűben (1844. szept.), hogy mindeknek megvan a maga védője a nagy természetben.

Ír egy néhány emlékverset: *Egy barátóm emlékkönyvébe* (1837. okt.) *J hoz* (1839. ápr.) *Sz. Pepi, Sz. Róza, Sz. Anna emlékkönyvébe* (1838. jul.), mely utóbbiban, ötletesen, esupa zenei műszókkal kívánja a jókat. Zenei hajlamainak eredménye: *A tavasz* is (1838. márcz.), egy téma és négy változat.

Megakad egy-egy mélabús dala. Ilyen a *Hiában* című (1838. jan.). Hiában a remény, nem lehetünk boldogok; nincs a lánynak egyebe, mint a könny. Az *Őszi dal*-ban (1840. okt.) rajzolja az ősz boruját, megkapja lelkét a fenyő; kőből szívta életét s télen, nyáron mindig él; rokon az ő lelkével: kőszírten kopáron szilárdúl áll, öntudata élteti. A *Szüntelen búcsuzás*-ban (1844. jul.) felsóhajt, hogy az egész természet, az egész élet csak egy folytonos búcsuzás. Sírva bár, de mindig búcsuzunk:

Válni sorsunk! és míg élünk,	Itt a földön, mi marad meg?
Abból, a mit szeretünk	Csak egy búcsuzó nekünk.

A *Lét gyámolá*-ban (1845. jun.) keserűen panaszol, hogy életünk egyedüli gyámolítója a feledés. *A virág s folyó* is (1845. szept.) bánatos kép. Tikkadt virág enyhítő esepet kér a folyótól. Nem ad, tovább halad. Elszárad a virág, de bűnhődik a folyó is, elapad, nedve kiszárad.

De a *Bölcsöm nemtői*-ben (1838. szept.) látjuk a bánat mellett az örömet. Bölcsője mellett a mosolygó s síró nemtő váltakozó pár-

beszédben élte örömeit s bűjút jósolják meg. A *Hegytetön* címűben (1840. okt.) esőndés kibékülés hangja ömlik el. A *Józan vigasz*-ban pedig (1844. júl.) mintegy megbánva panaszos dalait, vigasztalólag szól, hogy nem haszontalan az élet, nem esalárd minden remény, a föld nem siralom völgye, a boldogság nem pusztá képzélet s hitünk nem mese. Miért is üldözne a vad sors változatlanúl? Az *Egy barátomhoz* címűben (1846. aug.) előbb szemrehányólag szól, hogy mért kapatta a lantra? csak gyötirelem neki. De a végén visszavonja. Hálát mond érte, hiszen ez az ő vigasztalása.

Isten irodájában (1846. nov.) a nagyokról szólva éneklí:

Nekik volt, mit dalolniok,	Fagyos kebellet, daltalan
Szerelmek, érzetek.	Eszmét sem lehetek.

Mintha csüggedeznék, hogy egyszerű élete nem ad elég tárgyat, ihletet. Ám azért ő megtalálja mindenütt a maga tárgyát. A *Kutyám halálára* címűben (1838. jan.) elmondja, hogy szegény Lili kilenez évig volt hű, szelid, nyájas ebe. Nem volt pamlagon heverő kényes öleb, szerényen a tűzhely szélét választá nyughelyéül. Nem volt irigy, mások elől mindent elkapkodó, nem marta el a parasztot, csak a gőgösre ugatott. A mint mindig nyugtot hagyott másoknak, nyugodjék ő is békén. A *Legkedvesebb virágom*-ban (1840. szept.) a télizöldet vallja kiválasztott kedveltjének, a mely el nem hervad, mindig virít. Dalt ír (1839. jan. 8.) a deési kaszinó megnyitására, jeligéül vevén: Mérték nélkül dicsőítem honomat. A *Nagynénémhez* címűben (1839. júl.) dicsőíti Eleonor nénjét, kiben hit és tudás egyesül. A *Sürgölődő gazda nagybátyámhoz* címűben (1839. szept.) kedélyesen dalolja, hogy soha sem lehet Károly bácsit megtalálni; sűrög-forog; most itt van, majd ott terem. A *Vasárnapi útamban* (1845. szept.) megemlékszik kis útazására. Képzéletben visszazáll Hunyad várába, hol a múlt emlékei lelkesítik, a szebeni képtár Murillo-féle madonnájához, hol a jelen gyönyöre tölti el; s a kolostor templomába az éneklő apáczákhöz, kiknek zsoltosmája a jövőbe, egy jobb világba ragadja. A *Csillagom*-ban (1838. jún.) vallja, hogy vallás az ő fényes csillaga, mely egyre előtte világít, jóra indítja s utolsó óráján halni tanítja. A *Korán elhunyt barátnőm halálára* címűben (1839. szept.) siratja az elköltözöttet. De megvigasztalódik. Szomorú életére két sugár ragyogott: A honszeretet és szerelem. De kedvese elhalván, szerelem nélkül férjhez kényszerítették. Most

egyestül kedvesével. *Első májuskor* (1840.) panaszol, hogy az örömök napja bús dérral érkezik. A *Magyarokhoz* czímen kétszer is ír (1837. szept. és 1838. aug.) Amabban buzdítás és áldás. Ebben, melynek jellegéje Széchenyiből: Virrad, haladjunk! támad, hogy a színházban egy kis magyarnótát megtapsolunk, de művelődni nem akarunk. Ismerjük el más népek előrehaladottságát! Tanuljunk tőlök, de ne másoljunk. Erőnket nagy czélokra fordítsuk, ne vesztegessük el kiesinységeken. Nem szabadság: elnyomni a szabad véleményt. Legyen szabad a gondolat! Haladjunk a tökélesedés felé! *Az új hugenottá-nak* is (1845. okt.) az a veleje: haladjunk! Egyik *Dal*-ában pedig (1842. febr.) éneklí, hogy becsúli a külföldet, de hazáját szereti. *Bánffy László honában*, mely L. jegy alatt jelent meg a Nemzeti Társalkodó 1840, I. 8. számában, a korán elhunyt jeles főurat siratja. Bánffy László 1840. jan. 20-án halt meg Pozsonyban, mint Krasznamegye követe, 42 éves korában, mellvízkórban és tüdőgyuladásban. Jeles hazafi s kiváló szónok volt. Halála mély részvétet keltett. Halálos ágyát barátai: Deák Ferencz, Klauzál Gábor, Teleky Domokos, Hollaky Albert, Bánffy János állották körül. A fényes temetésen az egész alsó és felső ház, Pozsony és vidékének nagy közönsége jelent meg. Az ev. templomban Nagy Mihály kócsi ref. pap, a sirnál Palóczy beszélt felette. A Nemzeti Társalkodó azt írja róla: „Egy volt a nem tulzó, erős és hű honfiak közül. Mindig a polgári és erkölcsi szent törvények szellemében szólt. Mély belátás, tiszta felfogás, egyszerű könnyűség, szelíd gyöngédség, szent és tiszta czél jelölik az ő beszédeit a haza ügyében. A polgári hivatalviselésről, midőn azt törvényes nézeteivel s erkölcsi meggyőződéseivel nem egyeztethette, lemondott. Nagy nem kívánt lenni s épen azért volt az. Születés, ész, tudomány, tiszta erkölcsi és polgári jellemek fő forrásai s okai azon áldásözönnek, mely az ő emlékéit környezi. Erdély egyik fényesillaga tűnt el benne. A részek szomorún adóznak. Valljuk meg, a szelíd Kölesey után leginkább Bánffy László vala elveszthető. E két polgár képét az oskolákban érdemjel gyanánt kellene a növendékekkel hordatni és életök rajzát a kezdőgyermekkel is tanútatni“. Nem esoda, ha a közrészvét a Malom Luiz érző szívét is megszállotta s dalra hangolta.

De mindig, mindenütt a tréfa, kedélyesség, élez az ő igazi eleme. *A rémes éj*-ben (1844. júl.) szikrázó szemű fekete szörnyet

rajzol, melyről kisül, hogy a jámbor házi macska. Három *Impromptu*-je is van (1838. márcz., 1838. máj. és 1838. szept.) Az elsőben a suta udvarló kérdésére, hogy miként szerethetné viszont, az feleli: szüless újra s nőjj akkorára, mint ideálom. A másodikban a rossz énekesre pírít: a ki nem tud, nem szükség dalolnia. A harmadikban egy szép, de lelketlen alakot rajzol. *A kár és jó*-nak (1838. júl.) e gúnyos kihangzás a lelke:

Hűség csúf egyformaság,
Nem divatos, kábaság!

A *Nem csapodár*-ban (1841. jan.) azt mondja, hogy Julesa nem ingatag; mindig szeret, csak szerelme tárgya változik. A *Hitszegő philosophiájá*-ban (1842. febr.) a hitszegő avval védekezik, hogy a földön, az emberi életben minden változó, ő sem angyal, hogy ez alól kivételt képezzen. A *Panaszunk silány költőkül* címűben (1845. máj.) a silány költő arról panaszol, hogy mindent leírtak már előle. A *Sületlenséghajhász*-ban (1845. decz.) azt mondja, hogy e szellemes korban mindenki böles, tudós. Sületlenség kerestetik, ez ritkaság, kapós. De mivel most a szokottnál nagyobb sületlenség kell, a mi-nőt csak a legvadabb lángész gondolhat ki: írjunk verset ihlet nélkül, rendelésre. A *nemek szerelmé*-ben (1847. jan.) a férfi szerelme láng, magasra felesap vagy vihar oltja el; a nő szerelme bolygó-tűz, titkon senyvedő parázs; a férfi szerelme tölgy, szirt, de szétrombolja az idő, a sorscsapás; a nő szerelme könnyű nád, hajlong, de mégis áll, és mindig áll. A *közböcsánat*-ban (1847. jan.) azt mondja, hogy a pápa bűnböcsánatára most mindenki megböcsát. Elősorolja, hogy az ennek, az annak böcsát meg. De:

Csak ott böcsát meg mindenik,
Hol már úgy sem segít.

A *néprománcz* (1837. márcz.) egy kedélyes kis adoma, hogy a legény banyának öltözve, hogy ijjeszt rá kedvesére, elhitetve, hogy Jani hűtelen. *A szavalás* (1838. aug.) való történetke. Pepi szavalni szeretne Igrek grófné estéjén. Rózát kéri, hogy majd unszolják, mintha csak úgy véletlen történnék. El is készül Schiller *Keztyü*-jére, de csúfosan belé sül. A *titok*-ban (1840. ápr.) a lányka a mezőn jár, nagy titok van a szívében. De megrendül. Azt hitte, hogy a természet titoktartó, s imé, úgy érzi, hogy elárúlta.

Titkot nem tud
Elrejteni;
Hogy ő szeret,
Kifecsegi.

A *Mindörökké amen*-ben szépen, megkapóan írja le, hogy a csecsemő keresztelésénél, az ifjú menyegzőjén, a haldokló koporsójánál, mindenütt felhangzik: Mindörökké, amen! De gúnyos hangzással végzi, hogy a holt testet virrasztó őr jót iszik: Éljen a holt! mindörökké, amen!

Az ifjú s a patak (1840. júl.) kedves kis költemény. Az ifjú kérdi: honnan, hová? Fenyvesekből, sziklafalról, erdőn, réten, falvak mellett van az én járásom; megyek arra, kedvesednek ablaka elé. Oh, boldog! Vigy el engem!

Ej, ha lennél falevélke,
Jól mit birhatok!
Itt maradhatsz, mert nehéz vagy.
Loes, loes! elfutok.

Egy költő viszályai-ban (1845. jún.) tréfás rajzot ad a prózai dolgokkal nyűgölődő költő bajairól. *A titkos kör*-ben (1845. júl.) egy lugosban mulató részeg társaságot ír le, a mint egyik szerelmi, a másik hazafi bánatból sír, a harmadik újong stb. A *Szerencse vadász*-ban egy armálisos, 30 éves perú, 40 esztendőös legény, a kire sok jószág néz s dörgő hangja, szép képe van, leánykérőbe indul. Ha meg is kosarazzák, vigasztalódik: Lesz még szőlő s lány kenyér! *A jó vadász* (1845. szept.) egy kövér lesipuskás táblabíró. Szolgájával, kopójával, telt kosárral kimegyen, jól lakik és nagyot alszik a gyepen, szolgálástúl, kutyástúl. *A kétségbeesett szerető* (1845. okt.) mikor elútasítja a leány, öngyilkos akar lenni; de a mint a vízbe ugranék, új leánykát lát s a halált elfelejti. *A katonás lány dala* (1845. júl.) kedélyes helyzetdal:

Tisztelem a regementet!
Hajtókának párja nincs,
Csákó- s kardnál diszesb ékszer
Még a dicső mennyben sincs.

Tisztelem a regementet!
Szép a csinos katona.
Ah, ki volna kedvesb, mint a
Bátor lelkű hadfia?

Mert vitézszerető lánynak
Vitéz szíve feldobog.
S ajka nyílik, fenn hirdetni,
Hogy keblében láng lobog.

És e lángot rágalommal
Eloltani nem hagyja,
Mert az ezred hírét s nevét
Sérthetetlennek tartja.

Tisztelem a regementet,
Bárki mit mond s mit papoll!
S ki ez ellen szót mer szólni,
Derekasan meglakol.

Dobszó lelke hangmérője,
Trombita szerelmi dal,
Marslépésre szökdel szívem,
Bár környezzen zárdafal.

Tisztelem a regementet,
Mig pályámat megfutám.
Sőt siomra, megkívánom,
Zászlót tüzzenek föl ám!

A nem katonás leány dala (1846. jan.) ép ily pajzán. Avval kezdi, hogy éljenek a civilisták. S mikor jól eldicséri őket, így végzi.

Éljenek a civilizisták!
Nem kell nekem katona,
Ah, mert úgy is ide hagyott.

Legkedvesebb a *Házi boldogság* (1845. júl.), egy mogorva háztáj rajza. Mogor úr háztája ritka-szépen összehangzó: felesége fagyos, durezás, duzzogó; esirke, liba, rueza szárnylekonyítva tipeg az udvaron; dúledez a ház oldala, esepeg az eszterha.

S Mogor koma? ő mogorva,
Mióta megszületett.
Mind morog és talán még
Soha nem is nevetett.

A komondor is morog, az igavonó barmok is durezásan bőgnek, még a sövény is komor.

De vannak komoly románcszerű elbeszélései is. A *Mare pacificum*-ban (1839. márcz.) két képet fest: a csendes tenger partján bolyg a sorsüldözött ifjú; fáj neki a esönd; mért nem háborog, zúg a tenger? A tengerpartján ül szép hölgyével a boldog ifjú; üdvözli a csendes tengert; olyan mint a lelke; nem kell neki vihar. Az *Egy dalász*-ban (1839. júl.) a haldokló agg dalos kiviteti magát a mezőre, hogy ott a szabad természetben zengje el utolsó énekét. A *rózsa szelleme* (1840. aug.) szymbolikus románcz. A rózsát elvitte tövestül az ár, meghalt. Lelkét a madár szívá be s zengi szebb dalát. A *zsidó fiú dala* (1841. ápr.) felsziszszénés a társadalom félszégsegeire. A zsidó fiú keresztyén lányt szeret, de a vallás mindörökre elválasztja őket. Hasonlít ehhez *A tánczosnő* (1841. júl.) A tánczosnőnek tapsolnak, lelkesednek érte. De ő bús egyedül, idegennek érzi magát. A társaságban elfordúlnak tőle. Csak az ihlet tartja fenn, csak ez lelke-

síti. Egyik *Dal* című versében (1846. febr.) a hontalanság keservét rajzolja. Mindennek van lakása, hona a nagy természetben.

Lombos fának ágai közt
Fülmilének csarnoka.
Halnak vízben, vadnak erdőn
Vagyon kényelmes laka.

A fenyő tanyáz sziklákon,
Bérczetön örök nagy hó;
Rejtett barlangban sivitva
Éjjelt kedvelő lakó.

Szél a pusztán, kő hegyérben,
Illatos virág mezőn,
Hangya földben, sas a légben,
És a gólya háztetön.

Emberlakta minden helység,
A nomád künn sátoroz,
S jaj annak, kit hontalanság
Örök kinja ostoroz.

Bolygó tűz hona mocsárban,
Nap- s éjnek ott egen van,
A halál a sirban lakik
Csak én vagyok hontalan!

Leonie (1838. nov.) az ily című regény olvastára lelkesedve dicsőíti Napoleont. *Babilon városának eredete*. (1846. febr.) egy keleti monda feldolgozása. Kedves, szép rege *A vanília* (1846. febr.) A vanília abban az időben Erdélyszerte igen kedvelt virág volt. Magam is emlékszem, hogy gyermekkoromban, mennyiszer hallottam magasztalni édes finom illatát. A rege elmondja, hogy a dalnok szereti a királyleányt. Egy önfeledt pillanatban térdre hull előtte s megvallja szerelmét. A hölgy arcán felvillan egy pillanatra a sértett büszkeség. De aztán ellágyúl s pirúlva szól: Jól van! eredj, a szomszéd nagy úr kertjéből hozz egy szál vaniliát; ha ott nem kapsz, keress más helyütt. Az ékesítse szeretett hölgyednek fejét. Az ifjú boldog, útra kél. Nem kap vaniliát. De nagy sokára az ország egyik szögletében rátalál. Megy, rohan vissza. A dombnál látszik már a vár. Nagy tolongás van. A templomból esküvőről jön a szép királyleány, fején vanília. Az ifjú elkeseredetten tűzi földbe a hozott vaniliát: Elátkozlak, tanyázz a zor vidéken itt, de vessen el fűszeres illatod! Elszárad a virág, ellebben illata; sóvirággá változott.

Vannak Malom Luiznak fordításai is. Németből: *Férfihűség*, *A jó ember*, *Az ösmeretlen ország*, *A havasi kürt* (Porch.) *Lányka tavaszdala* *Spanyol népdal* (Lewald.), *A lengyel bujdosó* (Lenau.) *Primula veris* (Lenau.) Francziából: *A sír és rózsa* (Hugó Viotor) *Czigány dal* (Méry) *Wéber utolsó gondolata* Angolból: *A hazug* (Moore T.) *Dal* (Little Tamás.) *Egy gyermek sírjára*, *Rozs urom*

(Burus.) Tulajdonképen nem rozsról, hanem árpáról volna szó. Az eredetiben: *John Barleycorn*. Lévy igen helyeseu *Árpa Jankó*-nak fordítja. A német fordítónál (Universal Bialiathek) is: Haus Gerstenkorn Lefordította Buluer *Eugén Aram* című regényét még 1840-ben s 1843. aug. 20-án Petricsevich Horváth Lázárhoz írt levelében tudakozódik, nem lehetne-e kiadni a Külföldi Regénytárban.¹

Van még Malom Luiznak egy kötetre való elbeszélése, rajza. Nyomatásban általában kevés műve jelent meg. Beszélyei közül tudtommal a következők: *Nem mindig jó titkot tartani*. M. L. aláírással. (Nemzeti Társalkodó, 1839. II. 1.), *A bús felirat* Saphir után (Nemz. Társ. 1840. I. 6. sz.) M. L. aláírással. *Szerelmem* (Nemzeti Társalkodó, 1840. I. 12. sz.) *A házassági candidátus* Gleich Fr. után L. aláírással (Nemz. Társ. 1840. I. 23. 24.) *Egy tökepezés végrendelete*. Tréfa költemény németből. (N. Társ. 1840. II. 22. 23.), M. L. aláírással. *A májusfa* (Remény, 1841. Árpádina névaláírással.) *Izora* (Életképek, 1847, II. 13. sz.).

A *Nem mindig jó titkot tartani*-ban bizalmatlan titkolózásból sarjadt féreértéseken épül fel a kis elbeszéléske.

Az *Április első napja* levelekben írt bohóság. Nyiresi Mátyás jószívú, de minden műveltség nélkül való, magas, kövér suta modorú ember. Máskép jó gazda, borjúkolompjai kedvesebbek előtte bármely hangversenynél, napszámok rovása becesebb a legszebb költeménynél. Kételky és Káray barátjai, fogadásból áprilist járatnak vele. Zárdi János nevében írt állevéllal Pestre esalják. Elhitetik, hogy Zárdi Leonora szerelmes belé s a szülők hő vágya, hogy feleségül vegye. Itt nevetséges helyzetbe sodródik, a míg felültetésének pironkodva tudtára jut. De jó leezke, a mely gondolkodásra készti. Míg Matyiban a könyvektől iszonyodó falusi férfit rajzolja, Leonorával a *maga* gondolatait mondhatja el: „Engemet oly férfi, kinél okosabbnak érezném magamat, boldoggá nem tehetne. Oly férfi neje lenni, kit, mint járnai tanuló gyermeket, minden lépten bukástól kell féltetni, nehogy ügyetlensége nevetség tárgyává tegye! Matyi irtózik azon némbertől, ki gazdasszonyságon kívül még egyebet is tanult, mert rá nézve ijesztő az ily nőtudós. Mégis sokat kell nekünk tőrünk! Valóban szeretném tudni: miután házi kötelességeinket

¹ Honderü, 1843. 11. 10. sz.

elvégeztük, miért ne munkáltathatnók elménket is mimagunk és mások gyönyörűségére? Ha nem gondolkodunk, úgy igazán *asszonyi állatok* vagyunk. Minden pallérozott nemzetnél tapasztalt igazság, hogy ha műveltek a nők, nagyon ézelszerű, sikeres befolyásuk van a jó nevelésre, vallásra, lelki nagyságra. Politikába, mély tudományokba nincs miért avatkozunk; ezek férfiak bajai; de annál nagyobb jogunk van a szépnek és jónak ügyét pártolni“.

Kolozsvár hölgyei, érdekes kis rajza a kolozsvári előkelő, köznemesi, a szász, örmény, városi és alsóbb osztályú nőknek, kik mind külön, zárt osztályokat képeznek.

A májusfa, címét onnan vette, mert a cselekvény a sétatéren lefolyt ünnepség májusfájánál kezdődik. Kis szerelmi történet, apró bonyodalmakkal. De igyekszik benne jellemezni is az alakokat. Telky Pál vidám kedélyű, kedves fiú, kit gyeheña-házassága keserít el, míg végre szerencsésen elválhatik. Barátja, Gábori Gyula, komoly, gondolkozó fiatal ember, kin bizonyára szomorú tapasztalatok után, némi kesernyesség kezd erőt venni. De meglátja a májusfánál Vidéky Emmát. Belé szeretet, új érzelem fakad szívében. A szép, kedves Vidéky Emma jegyese, a deli, könnyűvérű Édesdi huszárcapitánynak. Ám egymástól mindinkább elidegenednek, látván mennyire nem egymáshoz illő természetűek. Megismervén Gáborit, Emma végkép elhül iránta. Lila nénje, Derey grófné, ügyesen felbontja a jegyességek. Édesdi hozzá illő nagyvilágibb nőt kap s Emma Gáborié lehet. Ibrányiné egy félszeg, tudálékos asszony, tele sophismával, fonák fogalommal; mindent, a miről harangozni hallott, elfacsarva ad elő s tolakodik ékesen szólásával.

Izora egy boldogtalan szerelem rajza, melyben keretül érdekesen festi a deésaknai sóbányákat.

De Mike Sándor hiteles feljegyzései szerint kéziratban maradtak: *A halál legújabb neme*, *Critica is bajjal jár*, *A hegyek leánya*, *A dalász-nő*, *A végrendelet föltétele*, *Nyárikaland*, *Az álnoknő*, *Sarolta*, *Eliza*, *Az angyal*, *A pénz lovagja*, *Az apáeza*, *Egy agg hajadon autobiográphiája*, *A Búváry grófi család*, *A világ evolúciói*.

Ezeknek azonban nyoma veszett. A múzeumi kéziratok közt nincsenek meg. Érdekes volna, ha előlkerülnének.

Ez érdekes, rokonszenves nőköltőben van eredetiség, sok kedveség. Bizonyára szépen kifejlődött volna.

Már 1847. januárjában, mintha sajtáságos halálsejtelmé lett volna, e dalt írta:

Fel a róna mélyeiből,
Ott a hegyre vágyom én!
A szabadság ott lakozik
Bérczek havas tetején.

El, e zajos néptömegből,
Rengetegbe vágyom én,
Hol mindeu fá néma barát,
S lelkem éled lomb édjén.

Le e kínok világából,
Csöndes sírba vágyom én,
Mert a mennyet itt a földön
Soha föl nem leltem én!

Nem sokára beteg lett. Betegségéről s haláláról így ír Mike Sándor Medgyes Lajoshoz 1847 márcz. 31-én: „Halálát okozta a febr. 26-án adott Olaszno hangversenyén való meghúlése. 27-én fejét fájlalta, de szokott reggeli időtöltését ekkor sem hagyta el. 28-án még írt nekem egy ezédulát, de már rosszabbúl volt. Márcz. 1-én ágyban maradt, honnan fel sem kelt többé. Mind ő, mind az anya esalták egymást. Mosolygott, holott látszott, mi szenvedésben van. Az első napokban rendkívüli főfájásról panaszkodott. Doctora főhidegnek nevezte a kórt. 5-én jobban érezte magát. De 6-án éjjel nagy forróság gyötörte. 9-én már consilium volt felette, de sikertelen. 18-án halála napján, délben még magához hívatott, mosolyogva fogadott. Tudakolta, mit hallottam Lottiról. De az anyja megtiltotta a beszédet. Ekkor intéssel adta értésemre, hogy gyomrában szenved. 3 óra után ismét nála voltam. 5 óra előtt jöttem el tőle, még mosolygott, de már kezei hülve, el voltak szederjesedve. Östveli 10 óra tájt még orvosságot vett, száját kimosta. 10 óra után kezdett nehezűlni. Én pontban 10 órakor mentem ujba hozzá, de már szemei elhomályosodtak, tüze kialuva vala. Egy fertály 11-re csendesen elaludt. Mind férfiak voltunk körülötte, annyira elfogódva, hogy ha Winkler Ferencz állát fel ne kösse s magam szemét be ne fogjam, úgy hült volna meg“.

Párnája alatt fenebb idézett versét találták, plajbászszal írva, így módosítva:

Le e kínok világából,
Földbe, sírba vágyom én.
Hol fölöttem rózsák nyílnak,
Nyugodjam a csend ölén.

S onnan ujra fel magasra,
Dicső menybe vágyom én,
Mert a mennyet itt a földön
Soha fel nem lelhetném.

Azt kívánta, hogy ezt véssék síremlékére. Földi maradványait kolozsvári hid-utczai szállásokról a deési családi sírboltba szállították. Koporsójánál Herepei Gergely kolozsvári híres pap tartott gyönyörű könyörgést.¹

Medgyes Lajos pedig egy szép elégiában síratta el a korán elköltözött költőnőt,² mely így kezdődik :

Gyászoljatok Erdély leányai,
Sírjátok fel költők, a két hazát :
A művésznő elszállt közületek,
Nem halljátok többé szentelt dalát !
Üres hézag, szótlan keserv nyomán,
Csillag hullt el, kihalt a csalogány.

Volt egy kedves kanári madara. Úrnője halála után csüggeteg, beteg lett, elpusztult. Az anyja kis dobozba helyezte, kivitte Deésre s a költőnő sírboltjába tette nyugalomra.

Hogy mennyire szerették, tisztelték Malom Luizt, mutatják a halála után tett nyilatkozatok. Mikor Medgyes értesült a megrázó eseményről, így ír Mikének : „Meghalt a lány, a kiben a nőnemet becsültem. Mondhatatlan fájdalom sujtott le halálának hírére. Mikor láttam, hogy a nyulánk koporsót a kriptába minden ünnepély nélkül betették s láttam az anyát sáppadtan, elnyűve a fájdalontól, mint valami viaszszobrot, szívem szinte ketté szakadt“. Ki akarja adni munkáit, hogy a jövedelméből emléket emeljenek. Szándékozik Malom Luizról folyó beszédben hosszabb idyllt írni. Mindkét szándék valóságosan maradt.

Az egykorú hirlapok mind meleg kegyelettel emlékeznek meg a veszteségről. Az Erdélyi Híradó (márczius 21.) így ír : „Erdély egyik legszellemdúsabb hölgye, Malom Luiza meghalt. Ki a magyar litteratúrát figyelemmel kíséri, e név nem fog ismeretlen lenni előtte. Benne édes anyja minden örömét, ismerősei és tisztelői egy áldott jó teremést, a hölgyvilág egyik valódi díszét, a hazai tudományos-

¹ Könyörgés, melyet Malom Luiza erdélyi kormányzékai tanácsos néhai Malom Zsigmond és Simó Rózália egyetlen leányok koporsója felett mondott, márczius 21-én 1847., Herepei Gergely kolozsvári ev. ref. pap. Kolozsvárott a királyi lyceum betűivel.

² Medgyes Lajos Malom Luiza halálára. Kolozsvár, 1847. Az ev. ref. főiskola nyomdájában.

ság leglelkesebb pártolóját veszté. Érzelemdús keblén, ritka értelmességén, szépművészeti és nyelvbeli jártasságán kívül nemes őszinteség, igénytelen önviselés és fesztelen társalgás — ezen némely körökben oly ritkán látható erények — azok, mik a kiszenvedetre áldást mondatnak mi velünk s poraira nyugalmat kívántatnak minden jókkal“. A Pesti Divatlap (1847. 14. sz.) deési levele azt mondja: „Erdély egyik legműveltebb hölgyét veszté el. *Egyetlen* erdélyi írónőnk nincs többé! Lelke komolyságával öszhangzó ünnepélyes esendbe tétetett le a test a családi sirboltba. Azon igénytelen város földje takarandja porait, hol gyermekora rózsaeveit tölté övéi s szeretteinek körében. Szende igénytelenség, egyszerű természetesség, vonzó nőiesség, párosúlva ritka műveltséggel, voltak jellemvonásai a szép léleknek, mely hihetőleg azért költözött egy kedvesebb hazába, mivel érdemetlen volt reá e hon, sokan félre magyarázván legbuzgóbb törekvéseit. Ti szűkkeblű elfogúltak! kiknek a női szép hivatásról fogalmatok csak a főzőkanálig terjed s magasabb szellemi műveltségre fogékonytalannak tartjátok a női lelket, tekintetek vissza az elhunyt életére, melynek minden napjait tudomány, irodalom, művészet körüli buvárkodások emészték fel“.

Eltűntél, elhangzottál, de mi hű szíveinkben
Még sok időkön túl hallani, látni fogunk.¹

Ugyan e számban egy kolozsvári levél (Andor) írja: „Dolgozatai sok ízlést, műveltséget és női kedélyességet tanúsítana“. Később Lipésében magyar költemények fordításából anthológiát szándékoztak kiadni. A szerkesztő Lázár Kálmán grófhhoz fordult, hogy írja meg Malom Luiza rövid életrajzát. Mikétől kért adatokat s ezt írja: „Mit igaz érzet, soha el nem enyésző kedves emlék s a még félig gyermekkebel, egyedül való baráti érzület, mivel iránta viseltetem, szavakba tud önteni, azt írandom“.

Mindenesetre annak az öntudatra ébredt, felpezsdülő kornak, a mely csupa lelkesedés, szeretet, érdekes alakja Malom Luiza.

Herepei Ottó, a korán elhunyt, szép tehetségű fiatal költő 1855-ben *Malom Luiza sírján* czímmel bús elégiát írt s a porladó költőnő sírhalmáról egy levélkét hozott magával emlékül. A mi lelkünk szálljon vissza s helyezze fejfájára az emlékezet e levélkéjét.

¹ Az egész Pataki Ferencz tudósítása.

A Bocskor-daloskönyv énekei.

(Vége.)

XXXI.

Alia.

1. Halljátok meg panaszímot, bizon nem kicsin van;
Mert hasamban nagy üresség jó lakás miatt van.
Ugy búsulok, hogy az tálban;
De nem az én tarisznyámban
Hever a sült kappan.
2. Igen, látom, vigan laktok s engem nem kínáltok,
Elfogadnám, ha egy pohár borral kínálnátok,
Bár soká nem hurezólnátok,
Csukákkal hányigálnátok,
Ne sópánkodnátok.
3. Mondá ugyan völegény ur: majd egy lépént adok.
De én azzal sem ~~heverem~~¹ hitván czondorámot, *keverem*
Az én üres tarisznyámat,
Hogy felrontsa az vállamat,
Igen bánám aztot.
4. De bár avagy egy mondaná, ülnék asztalfőre;
Én nem bánám, ha nem is az menyasszony mellé,
Bár szűzek közt egyik mellé,
Csak ne a kemence mellé,
Bár az ajtó mellé.
5. Amaz konc mit áll előttem? Adjad az kezemben.
Völegény uramot, sejttem, verik az fejiben.
Helye leszen az zsebemben,
Nem verem senki fejiben,
Mig tart az ~~velében~~. *veróben*

1 „Terhelem“ helyett.

6. Ha az *konez* megfogvatkozik zsebemben az *velőtől, veró*¹
 Vőlegény uram szüntesse magát az örömtül,
 Mindjárt tartson az veréstül,
 Feje töviben eséstül,
 Mint az rossz esővitztül.
7. Az szüzek is csak suttognak, nem tom mit akarnak,
 Gondolom, hogy jól tartani engemet akarnak,
 De csak ne mosolyogjanak,
 Nem szólnék ellene annak,
 Ő akaratjoknak.
8. Azoknak is nagyon kedvek, látom, az italtra,
 De igen rosszul vigyáznak ők az én torkomra,
 Az én üres tarisznyámra,
 Nem hajtnak ők semmit arra,
 Hogy nagyon sok héja.
9. Vőlegény ur, előtted az lepény majd meghül,
 Asszonyom, amaz pohár bor előtted majd feldül.
 Köszönd reám, torkom hevül,
 Ne igyad meg csak egyedül,
 Mert fejed elszédül.
10. Vőlegény uramat, látom, szép személy mellett ül,
 Kin, elhiszem, hogy neki is szive igen örül;
 De én búsulok vesztettül,
 Hogy csak így élek egyedül,
 Míg az szer rám kerül.
11. Az torkomat az sok háló szintén átfogta,
 Teneremet¹) az éneklés szintén felrontotta,
 Senki dutkáját nem adta,
 Noha énekem hallgatta,
 Ha csak mosolygatta.
12. De hadd legyen, még vőlegény, tudom, én is leszek,
 Elöttem is vajas béles, tudom, akkor leszen,
 Engemet is az szép szüzek, *fenn nisták*
 Hivatalos szép vendégek,
 Tudom, fenn tisztelnék.

Finis.

1) Tenyeremet.

XXXII.

Alia.

<p>1. Gyönyörű világom,
Régi szabadságom,
Meválsz tőlem, látom,
Kedves ifjuságom.</p> <p>2. Mint az víz, elfolynak,
Éppen elapadnak,
Az én ifjuságom
Napi multon mulnak,
Bánatim ujulnak,
Naponként áradnak.</p> <p>3. Barátim ha jutnak,
Eszemben forognak,
Könyvezéstől szívem
Én nem enyhíthetem;
Őket kesergenem
Mindenkor kell nekem.</p> <p>4. Kikkel én tanultam,
Bujdostam s fáradtam,
Gyakran mulatoztam,
Vigan nyájaskodtam:
Szívem kesergésben,
Szemem könyvezésben
Miattatok éppen
Elapad egészen.</p> <p>5. Tedd le muzsikádat,
Amphion sipodat,
Philades nótádat,
Szép vigasságodat;
Apolló muzsákkal,
Zengő czitherákkal
Szűnj az vigasságtul,
Légy szomorúságban.</p> <p>6. Én megelégettem,
És éppen elteltem,</p> | <p>Míg világban éltem.
Nincs már semmi kedvem,
Világtul megválnom,
El kell már távozznom,
Nincs megmaradásom,
Mindent el kell hagynom.</p> <p>7. Világ álnokságát,
És hízékedésit
S annak csalárdságát,
Mevetem hívságát.</p> <p>8. Világ, már távozzál
A te hívsággoddal;
Elhagylak, ki voltál
Sok ámitásokkal.</p> <p>9. Semmit sem mutattál
Mást csalárdságodnál;
Füstnél és
Vízí buboréknál.</p> <p>10. Mindezek mulandók,
Semmik nem állandók;
Csak ideig tartók,
Hamar változandók.</p> <p>11. Egyedül csak élni,
Istenemet félni,
Akarok szenvedni,
Gyászruhát viselni</p> <p>12. Kiket megbántottam,
Vagy szomorítottam,
Vagy rossz példát adtam,
Alkalmatlankodtam:
Bocsánattal, kérlek,
Legyetek mindnyájtok
El se felejtsetek,
Míg világban éltek.</p> |
|---|---|

13. Az erős köfalak,
Vasrostély-ablakok
Közt fogok én lakni,
Valamig meghalok.
14. Futásomnak ezélját,
Életem határát,
Utolsó óráját
Ott végzem pályáját.¹⁾
15. Én is ott pályájját,
Istentül jutalmát... (Több nincs.)

1) Zavaros, talán így olvasandó.

XXXIII.

Szent ének.

1. Szent Istenem, kegyes atyám,
Az egekből tekints reánk;
Mert tenálad az hatalom,
Nincs emberben bizodalom.
2. Ne nézd vétkét fiadnak,
Lásd siralmát árváidnak:
Te népeid oltalmazd,
Hogy tégedet mind áldjanak.
3. Lábaidhoz leborulunk,
Magdolnával folyamodunk,
Könyhullással mosogassuk,
Ajkaikkal csókolgatjuk.
4. Ostorodat vedd el rólunk,
Fájdalminkat lásd, mert sirunk;
Bűneinket szívből szánjuk,
S töredelmességgel bánjuk.
5. Ellenségink elboritnak,
Javainkból kiforgatnak,
Siess Jézus oltalmunkra,
Légy vezérünk mi harcainkba.
6. Szűz Mária, édes anyánk,
Tekénts, kérünk, sok nyavalyánk,
Jézust kérjed segítségére,
Hogy ne jussunk pogánykézre.
7. Nincsen értünk ki harcoljon,
Ellenségünkkel ki víjon,
Téged kérünk, kegyes Jézus,
Pogány neptől légy oltalmunk.
8. Bús szívünköt, fájdalmunkot,
Szernyü nyomoruságinkot,
Édes Jézus, vedd el rólunk,
Hajlékunkban hadd lakhassunk.¹⁾
Ámen.

1) Változat: nyughassunk.

XXXIV.

Cantio.

1. Herculia proles, szívemnek rontója,
Potentibus annis bajra kihívója,
Ferarum genetrix, lelkemnek zsarlója, (?)
Quid fremis in corde, fene vadak anyja.
2. Talán az te szived lapidum species,
Erős és kegyetlen, tanquam duricies,
Terméskőnek neve¹⁾ in te sunt species,
Engemet mért hagysz el, ubi tua fides?

1) Neme helyett.

3. Tanquam meum corpus, téged szerettelek,
Supra dignitatem meg is böcsültelek,
Sed si jam deseris, téged eleresztlek,
Vive tibi saltem, s én is mást keresek.
4. Nem téged, de immár alteram amabo,
Magamot nem közlöm jam cum inimico,
Vaygon nekem most is quam corde diligo,
Te tanquam rebellem mutare intendo.
5. Avagy azt mondod-e, ut mihi placebis,
Valamely üdőben mea lux lucebis?
Azt tagadom szernyen, inimicus eris,
Mert szivem miattad eheu quam fustis.
6. Est mihi praeter te egy kedves galambom,
Cujus album corpus magamhoz szoritom,
Charam meam fidem hozzá el nem hagyom,
Sed sicut amicum, magamét ugy tartom.
7. Cur quia honorem te az földhöz verted?
Cum praeter sodalem más után vetted?
Depositam fidem hátad mellé tetted?
Vale, vade, cave, hitedet megszegted.
8. Mert az szeretetben fides exoptatur,
Hogy szeressen híven et pie ut justum (?),
Éljen csak ő velle semper diligetur,
De az ki másként jár, cor illius est fur.
9. Occidit ipsa res, szintén én magamot,
Tua fallacia az én vigságomot,
Oscurabit quoque fényes napjaimot,
Non monstrabo jam-jam én barátságomot.

XXXV.

Cantio.

1. Oh mely siralmas volt nékem
E rossz világra születnem;
Mert van nagy kinszenvedésem,
Nyomorúság egész élttem. 2. Minden nap kétszer kántálunk,
Öt-hat utczákat bejárunk,
Mégis csak korog az hasunk,
Mert kinyeret sem kaphatunk. | <ol style="list-style-type: none"> 3. Az szakácsunk igen ^tcsunya,
A jó főzéstül mostoha,
Gyakran felkopik az álla,
Ki tarisznyát vett nyakába. 4. Nem füstös az égett borunk,
Csak zavaros vizet iszunk,
Bort még ^{amamunk}.....(?)látunk,
Attul nem bolondoskodunk. |
|---|--|

5. Szakadozott, fótos ruhám,
Mind egész fót az tarisnyám;
Csizmámot csinálta apám,
Hájjal bélelt kopott kucsmám.
6. Dolományom egy rossz szokmány,
Az is bizony elég ocsmány;
Mert az mente és dolomány,
Jobb ennél egy pipa dohány.
7. Az is éppen tetű fészke,
Gonosz bolhákkal van tele,
Megkeressük minden estve,
Mégsem fogyhat ki belőle.
8. Esztendeig sines egy pénzünk,
Nincsen mivel köntöst vegyünk,
Majd mezitelen az testünk,
Ha horgas nem lesz az körmünk.¹⁾
9. Hát az társamnak az vállán
Tetű-korcizolást ha látnál?
Bolha-csipdesést az farán
Láthatnál te minden órán.
10. Ha az leczkénket nem tudjuk,
Mesterünket elkerüljük,
De kezeiben kap münköt,
Felvágja az fenekünköt.
11. Gyakran mondják, hogy accede,
Vagy pediglen prode inde,
Azt kiáltsák, tolle, tolle,
Akkor az én szóm csak ve, ve!
12. Boldog az, ki nem próbálta,
Hogy az deákoknak dolga.
Az ki másként élhet, soha
Ezt a sorsot ne kívánja.
13. Azt kiáltsák iskolába:
Recitetis hogy e contra
Dispotetis (?) parancsolja;
Jaj lesz annak, ki nem tudja.
14. Egy kevéssé ha ott nem léssz,
Akkor bizony szegényben léssz;
Mert azt kérdik hol kerengesz,
Ily sokáig te hol heversz?
15. Alattomban az kérdése:
Korcsomára érkeztl-e,
Valjon tánczot nem jártál-e,
Hát egyéb csint nem tettél-e?
16. Hogy ha voltál ily dologban,
Fejed füstí menyen lángban,
Orczád gyuladoz magában,
Bezzeg vagy akkor az búban.
17. Ha azt mondják, hogy fekdj le,²⁾
Akkor szomorkodj szived;
Elmulik így minden kedved,
Magszédül (bele) az fejed.
18. Jobb ennél az parasztmunka,
Ily bánat szívit nem rontja;
Elmehet, nem háborgatja,
Az koresomán ül dudolva.
19. A mit akar, azt cselekszi,
Senki poenáját nem féli,
Bezzeg életit jól éli,
Guzsalyasban el mer menni.
20. De az deák csak bánkodik,
Elmójében gondolkodik,
Az korcsomán sem nyughatik,
Csak elig meg nem hal félig.
21. Azt gondolja, jövendőben
Megyen mester eleiben,
Hol neki poenája lészen,
Ki nem kicsin, de nagy igen.
22. Így van szegény deák dolga,
Mely boldog, ki nem próbálta,
Szegénységít ne is mondja,
Sőt magát boldognak vallja.

1) Azaz: ha nem lopunk.

2) T. i. hogy megcsapjanak.

23. De nézzünk a parasztokra,
Vigyázzunk az ők sorsokra,
Szemünköt vessük dolgokra,
Miképpen folynak e módra
- 1
24. Nám nyakokon van az járom,
Estve reggel vonják, látom,
Ki alatt nincs nyugodalom,
Sőt inkább van nagy fájdalom.
- h
25. De mégis az gonosz német
Meg nem hallgatja beszédét,
Hanem úti szegény fejit,
Hányja, veti az gyermekit.
26. Kapitányhoz jár favágni,
Az szakácshoz mosogatni,
Hol német szolga is úti,
Éjjel-nappal is kergeti.
27. Nincsen sobult nyugodalma,
Akármely felé fordulva
Vagyon szegénynek nagy búja,
Egész éltében nagy búja.
28. Kinek van 5 s 6 gyermeke,
A mellett nincsen kenyere,
Csak egyszer sincs jó ebéde,
Búbánat egész élete.
29. De a deákoknak sorsok,
Jobb ennél ők állapotjuk,
Csak játék majd minden dolgok,
Könnyebb ennél ők poenájuk.
30. Hogyha szállásról kimennek,
Vagy korcsomára érkeznek,
Ha megtudják az mesterek,
Eltagadják, mert mesterek.
31. Német miatt nem szenvednek,
Postára soha nem mennek,
Fáért vasba nem fizetnek,
Inkább némettől is vesznek.
32. Egy küs csinban hogyha esnek,
Certissime, ugy esküsznek,
Non fuimus, ugy beszélnek,
Addig, hogy nem büntetődnek.
- 2
33. Nagyobb igájok van nekik, 1)
Ki holtig fejeken fekszik;
Házában elig nyughatik,
Reszketvén ágyában fekszik.]
34. Német berdoját²⁾ ha hallja,
Mindjárt akkor ugrik talpra,
Elig meg nem szakad nyaka,
Uram, mi kell? — mondton mondja
- 3
35. Mégis gyakran verik hátát,
Ütögetik sokszor vállát,
Alig mozgatja két karját,
Mégis üzik szegény postát.
36. Az adóért háborgatják,
Éjjel-nappal csak vadászszák.
Birótul polgárhoz hajtják,
Istrázsára parancsolják.
37. Most szénával, most búzával,
Vagy pediglen porcióival,
Néha füvel, avagy zabbal,
Elüzetik katonával.
38. Ha nem menyen, szegényt hajtják,
Puska végivel taszítják,
Fuss, fuss hunczfut, ugy biztatják,
Néha (rég) orra is taszítják.
- 5

1) t. i. a parasztoknak.
2) Wer da.

39. Hogyha két tyukja vagyon is, 41. De immár többet nem szólok.
Megmelyeszi szegény azt is, Mert bizony azt jól tudjátok,
Attul csak azt mondja: Vasz is' 1) Hogy jobb az deákok sorsok,
Csak hozz elé hamar mást is. Kit mindennap óhajtotok.
40. Három, négy gyertyáját gyújtja, 42. Kit irván ezerhétszázban,
Katonáját mikor várja; Harminczkilencznek folytatában,
Talpon állva istrázsálja, Áprilisnek holnapjában,
Ajtaját is nyitva tartja. Midőn volnék iskolában. Ámen.

1) Was ist? *h* ←

Jegyzet: Első versszakát v. ö. Thaly: *Régi magyar vit. énekek*. II. 283. l.

Közli: FERENCZI ZOLTÁN.

Székely-Udvarhely története.

Irtta *Szeles János és Szájdél János.*

(IV. és befejező közlemény.)

IX. CZIKKELY.

A véghelyekben lévő katonaság felállításának alkalmatosságával a városban folyt dolgok.

1762-ik esztendőben állíttatott fel az véghelyeken lévő *Limitanea militia*, az melynek eleintén *Limitropha* neve volt, de ezen névből csúfot úzvén némelyek (lif..., lóf...), állandósképpen *Limitanea* nak neveztetett, mely militia iránt egy alkalmatosságal *Borsai Nagy István* úr *Udvarhelyszék* nek egyik vicekirálybírája itten a szék háznál különös gyűlést tartván a városi privilegimos magistratusnak bizonyos embereit kívánta előhívatatni, a mint is az notarius harmad magával felmenvén, azokhoz így szóltott: Azt akarjuk kegyelmeteknek tudtára adni, hogy az nemes szék conscribáltatni akarja minden szabad embereket, és azoknak fiait, hogy ha valami militaris commissio fog kijönni, annak munkája annyival könnyebben és rövidebben mehessen végbe; ha azért kegyelmetek is ezen dologban a ns. székkal egyet akarnak érteni, jó lészen a kegyelmetek részéről is azon munkát ily formán végbe vinni. Azon expessusok csak azt felelték, hogy az magistratusnak és centumvirátusnak általadják a királybíró uram intimatióját. Azoknak azért instuctiojával újra felmenvén, azt replicálták: Mi ennél kisebb dologban is a f. k. gubernium kegyelmes rendelkezéseitől, és parancsolatjaitól szoktunk függeni, annak azért ordinatioja nélkül lármát a communitásban nem akarunk indítani, mivel ha úgy fog kívántatni, mü az communitásban lévő személyeket legtovább fél óra alatt számbavehetjük. Erre megírt királybíró úr így válaszolt: Erre a ns. székek nincsen parancsolatja, hanem a mult napokban báró *Jósika* úr ő nga házamnál létében azt mondá, hogy igen kedves dolgot fogna a ns. szék ő excellenciájának tenni, ha azon conscriptio előre végbe menne, lám hiszem ha kívántatni fog, jó lészen, ha készen találhatik a munka, ha pedig kívántatni nem fog, a tűz a

papirossat megégheti. Ugyancsak ezen alkalmatossággal az egész széken, s itt a városban is a szék részére tartozó gazdák mind conscribáltattak. Értvén pedig ez alatt, hogy Gyergyó, Csík székek a conscriptio után sietve meg is mérettettek, s Háromszéken folya a méregetés, s hogy az ott való taxás helyek is belevonattak: az itt való privilegiumos és nemes rend külön való supplicatiójokkal folyamodtak a fges k. guberniumhoz, nevezetesen a privilegiumos rend ilyen értelművel:

Excellentissime domine domine gubernator, et excelsum r. gubernium!

Domini et patroni nobis collendissimi.

Humillime pedibus prostrati excellentissimi dni recurrimus et filiali cum fiducia requirimus suam Excellentiam et excelsum r. gubernium positi in ambiguitate, et expectatione suspensi, audimus enim uti alias sedes Sicilicales, ita etiam hance Udvarhelyinensem in militia conscribi, nos autem in medio sedis (ipso nempe oppido privilegiato taxali Udvarhely) locati, quid certe speremus, ignoramus, nam juxta privilegia, a divis quondam principibus donata (quae si molesti non simus, exhibere possumus) ea, qua quodlibet in regno hoc liberum oppidum gavisus sumus libertate hactenus, nec unquam cum natione Sicilica, aut ipsa cum sede Udvarhely universaliter, aut particulariter adnumerati et conscripti in militia sumus, verum in via regia, et valde universali locati, ubi nempe magnae condescensiones militares fieri solent, has uti decet libenter sustinemus, et pro viribus promovemus, caeteraque domestica servitia homagiali cum subjectione praestitimus, et portamus.

Supplicamus igitur cum submissione debita suae Excellentiae, et excelso r. gubernio, velit nos sub paternam clientelam accipere, et in libertate, qua alia libera oppida fruuntur, nos quoque hactenus usi sumus, manuteneri, ne pauci per se numero conscriptioni militari subjecti pace, et quiete, qua ab antiquis principibus accepta ad haec usque tempora gavisus sumus, privemur, cum tantae subinde transitiones et condescensiones militares, quin et conscriptiones nos inveniant ut vix iis accipiendis, et promovendis sufficiamus, et hanc ob causam ab inde antiquis temporibus, uti caetera loca libera armis exempti domi relicti fuimus, nec unquam ad militia adacti.

Qua propter parati quidem in omnibus mandatis suae Excellentiae, et excelsi r. gubernii homagiali cum subjectione parere, supplicamus tamen, ut nos praesenti conscriptioni militari benigne eximere dignetur, praedictaque obsequia in benignam considerationem summons, ea a nobis hactenus praestita, et deniceps pro viribus praestanda sufficiant.

Nosque in gratiam et favorem paternum suae Excellentiae, et excelsi r. gubernii dum humillime recommendamus, perseveramus

servi et subditi fideles

Cives et incolae oppidi taxalis Udvarhely.

R e s o l u t i o.

Non esse animum gubernio supplicantium juribus, privilegiisque, in quorum usu legitime perstiterunt quidpiam derogandi, modernamque, quae fervet, nationalis militiae conscriptionem, aut classificationem nihil juribus, consuetudinibusque oppidi receptis nocituram, aut praecipua-turam decernit, jubetque, ut civium ejus oppidi nationali militiae nomina dantium classificatio medio denominandorum per magistratum e gremio ejatis communitatis subjectorum peragatur. Datum e regio principatus Transilvaniae gubernio. Cibinii die 3-tia Sept. anno 1762.

Extradatum per Stefanum Halmágyi mp. seer. gub.

Mivel pedig a nemesi rendnek instantiája sohult elő nem for-gott, nem tartom szükségesnek annak itten való leírását, hanem az resolutio ilyen értelemmel volt: Supplicantes a jurisdictione sedis, cui haecenus subfuerunt, avelli nequeunt, militia vero cum sit spon-tanea, ab illa sequenda impediri non posunt.

Már Háromszékről a commissio Bardóczfi székre által-kelvén s ottan is a méregetést elvégezvén, Udvarhely székbén Oklándon, Karácsonfalván, Almáson folytatta dolgát, innen pedig Lövétére szándékozván, az lövéteiektől követek által tudósítást vészen, hogy oda hiába fel ne fíradjon, mert mérés alá magát a nép nem adja. Azalatt az egész Udvarhely széknék Havasaljai, Fejérnyikói s több részeiből más deputatio megyen Almásra a commissiohoz, a ki nyilván általadja, hogy Udvarhelyszék egyáltalában mérés alá magát nem adja, ha csak ez iránt is ő felségének világos parancsolatját nem látja. Így megakadván munkájában a commissio, ide Udvarhelyre jött s az székházban beszállott, az militaris részről volt főcommissarius Schreder nevű főstrázsamester, mellette egy néhány militaris tisztt, az provinczialis részről báró ifjú Daniel István coadmin-istrator ő nsága, Borsai Nagy István, Bethlenfalvi Nagy János urak másokkal. Megtudták volt még Almáson létekbén azon urak, hogy az Udvarhely városi rend ezen dolog iránt a f. k. guberniumhoz folyamodott, s hogy ide érkeztenek, leg-első gondjok volt megtudni, mi választ nyertek supplicatiojokra. Az nótarius azért két öreg esküdttel, Szeles Mártonnal és Szabó Bálinttal az instantiát resolutiojával együtt az főcoadministrator ő nságának in copia általadja, a ki azt mondja: A kegyelmetek dol-gához nem tudok szólani, mivel ilyen taxás helyen én még ezen commissio-nak alkalmatosságával meg nem fordúltam, többet nem is beszélhetek, mivel Schreder úr érkezvén avval kezdett ezen dologról szólani. Schreder úr azért az instantiát olvastatni kíván-ván, midőn azon szókot hallotta volna „nec unquam natione Sicu-lica, aut ipsa cum sede Udvarhely universaliter aut particulariter

adnumerati, et conscripti in militiam sumus“, az városiakhoz fordulván, azt mondotta: Quid ergo fuistisne asini? Melyre a notarius így felelt: Videbit ulterius illustrissimus dominis, quid fuerimus? Midőn ezért tovább ezt hallotta volna: „caeteraque domestica servitia homagiis cum subjectione praestitimus, et praestamus“, azt mondja: Ecce ab his omnibus eritis liberi.

Felolvastatván az egész instantia, maga a kezéhez vészi, hogy az resoluciot maga olvassa el, de a főcoadministrator úr látván szándékát, azt mondja: Non est originale, sed est tantum copia! melyre a földre vetvén azt mondja: Ipsum originale volo habere.

Felkapván az notarius, az originaleért mégyen, az alatt Schreder úr sétálván, ilyen szókra fakadt: Gubernium! gubernium! quis vult, nullus vult? Az originallal megérkező az notarius, úgy nyújtja a Schreder úr kezéhez, hogy maga is az egyik széléjét (tartja); olvasván azért ezen szokat: Jubetque ut civium ejus oppidi nationali militiae nomina dantium classificatio medio denominandorum, — azt mondja Schreder úr: Ecce jubet, ut fiat classificatio. Az notarius megint felelt: Sed nullum jubet vi cogere, verum, qui nomen dant militiae nationali. Ez és más ilyen értelmű bátor szavaiért megneheztelvén Schreder úr, azt mondja: Eatis asini! s az ajtó felé taszigálni kezdi, a ki az instantiát kezéhez vévén, az két más esküdttel eljött.

Tudósítja az alatt Schreder úr Buehov ő excellentiáját a commissio dolga iránt, ki egy néhány urakkal személye szerint Sz.-Mihály havának 15-ik napján ide jött, másnap az udvarhelyszéki szabad népnek jobb része a szombatfalvi rétre gyűlvén, onnan ebéd után gyalogok, lovagok rendiben hármával bėjöttek, s az székház előtt megállapodtak, a városi két részből valók közül pedig a bíróval, tizedessel, notáriussal heten Erenst nevű főstrázsamesterhez hivattattak, a ki ilyenképen szólt azokhoz: Mostan kegyelmetek előtt vagyon ő felségének akár királyi kegyelmét, akár kedvetlenségét magokra várni, mivel ezen falusi nép csak az várostól vár; ha azért kegyelmetek jó példával előljárnak, és az falusi népnek azzal szándékját magok után vonják, reménhetetlen gratiáját fogják kegyelmetek ő felségének tapasztalni. Melyre a notarius másoknak is képeben így felelt: Mi velünk mgos uram a falusiaknak semmi communicatiojok nincsen, nem is volt, hanem ők a magok különös értelmektől vezetettek s velünk szándékjokat nem is közölték, ha pedig mi katonaságra adnók magunkat, nyilvánvaló kárunkra s végső nyomorúságunkra lenne, mivel mi majd mind mesteremberek lévén, az esztendőnek majd minden részeibe, minden napjainkban személyünk szerint kételenítetünk az ő felsége quantumának keresésére, házunknak tartására mesterségünket folytatni, és az sokadalmakat gyakorolni, nem úgy mint a falusi szántó vető nép, a ki munká-

jának nagyobb részét maga ott nem létében is jó eselédjei által minden hátramadás nélkül végbe vitetheti; külömben ha ő felségének parancsolatját látjuk, minden kárunkkal is készek vagyunk az ő flege kegyelmes tetszésének engedelmeskedni.

Melyre azt felelte Erenst úr: Ő felsége maga királyi kegyelmét erőszakkal senkinek nem osztogatja, ezt az katonaságot sem kívánja parancsolattal felállítani, hanem ő híveinek tetszésére hagyja, hogy így magasabb hívségeket mutassák meg, önként való jó akaratból állván ő flege ilyen szolgálatra.

Ezen közben künn a piacon egy Zsámblér nevű kapitány egy falusi embert pofon csapott, a melyre a nép oda csoportozván, nagy csiadát tett. Erenst úr hallván a lármát, kiment, de csak hamar visszatérvén, így szólította meg az városiakat: Ime látják kegyelmetek a valóságos rebelliot, az Istenért könyörüljenek magokon s magok gyermekeiken, mert bizonyára iszonyú veszedelem fogja ezen helységet követni. De a városiak az előbbeni tett feleleteknél egyebet erre sem mondtak. Több beszédjei után utoljára azt mondja Erenst úr: Ime parolámra fogadom, hogy ha kegyelmetek a város népét arra veszik, hogy ezen limitrofa katonaságra jó kedvvel reá adják magokat, a kik itt vagynak, kegyelmeteknek mindennek egyegy arany lánczot nyerek ő flegétől. Ezen szavaival az dolognak erőtlenségét nyilván megmutatta, ilyen nagy és az vargáknak sorsát, s ő neki is csak az megszerzésre is erejét felyül haladó ajándékokat igérvén, mivel az ilyen ajándékokat az királyok nem vargáknak, nem is nemeseknek, sőt mgos uraknak sém mindeneknek, hanem az kiváltképpen való nagy érdemeket tett grófi és herezegi személyeknek szokták osztogatni. Mind erre is látván, hogy az városiak előbb tett feleletektől el nem állanak, végtére azt mondtotta: Csak kegyelmetek a katonaságnak nevét magokra vegyék s azzal a falusi népnek példát adjanak, végbe viszem ő excellentiájánál, hogy soha semmi hadi szolgálatra kegyelmetek nem kényszerítettnek, hanem mind eddig, úgy ezután is azon módal élhetnek, csak az nevek léssen katona, erről azért holnap jó reggel válaszát várom kegyelmeteknek. Eljövén, az városházához, a kik ottan voltak, özvegyültek és sokáig vitatták azon dolgot, ha illenek-e ilyen színeskedéssel a falusi népet abba a nyomorúságba, a kitől most úgy irtóznak bele vonni? Semmit az egész nép híre nélkül nem tudván végezni, kiki haza ment.

Az alatt Bucov ő excellenciája a népet a tisztekkel jártatta, azoknak elméjét csendesítette, s az engedelmességre javasolta, maga is a székháznak ablakaiban olykor-olykor előfordulván a pénzt bővön hánnya a nép közé, de, a mely csoda volt azon falusi emberek között, még egy sem találkozott, a ki a pénzhez hozzá nyúlt volna, sőt a kinek kalapjára, vagy boeskorjára esik is, legottan lerázza, melyen

ő excellenciája igen meg kezdett kedvetlenül, látván a népnek ilyen elszánt megátalkodását.

Még azon a napon vacsora után Erenst úr az notariust hívatta azzal a fejér hajú magas emberrel (öreg Mihály Józseffel), a kik legottan megjelenvén, így szólott hozzájuk: Az miképpen ma beszéltettem kegyelmeiteknek, készítsenek kegyelmeitek egy kegyelmes instantiát ő excellenciájához, melynek veleje ez légyen, hogy az városi limitrophia militiaához hozzá áll, mindazonáltal ő excellentiájának kegyes intézésére hagyja, ha azon szolgálattal-é, vagy az eddig valóval kívánja aztot foglalatoskodni, és én jelen lévén kegyelmeiteknek kedvek szerint való resolútiót fogok nyerni, hogy soha kegyelmeitek katona szolgálatot nem fognak tenni, azért aztot így elkészítvén, holnap 5 óraker reggel adják kezembe, hadd vigyem fel ő excellenciájának. Azok reggel 4 órára, a kiket illet, a város házához gyűjtettek, s megértetvén azokkal az Erenst úr akarátját, egy értelemmel azt válaszolták, hogy olyan kétséges kettős útra magokat nem boesátják, tartván tudni illik attól, hogy akarátjára hagyván magokat ő excellenciájának a hadi szolgálatra ne kényszerítesse, késő lévén akkor az Erenst úr bízgatásával magokat mentegetni. Az notarius azért, és Mihály József 5 óraker az Erenst úr szállására mentvén s már felkelve találván, a város értelmét általadják, a ki rövid szóval csak azt felelte: jól van! s az ablak felé fordulva azok elbocsátotta, azelőtt való nap pedig mindenkor a külső ajtóig is kikéserzte.

Buchov ő excellenciája harmadnap iiten mulatása után elment, a szászok között pedig olyan hír volt, hogy szaladásképen szaladott volna el, félvén a néptől, de ez nem volt igaz, mivel a városi népnek gyalog része a piacon két sorban állva kívánt jó útat ő excellenciájának, a székek tisztjei pedig, és az városnak több része lóháton tisztességesen késérték el a székek szélyéig.

Igy ezen úttal a város és a szék a katonaságtól megszabadulván, mind eddig esendességben élt. Ezen alkalmatossággal méltó azt észre venni, hogy a portiózó szabad nép úgy magának hagyatott volt, hogy senkinek merészsége nem volt aztot legkissebben is utasítani, de azok is oly móddal kormányozták minden gyűlésekben magokat, hogy semmit legkissebbet sem eselekedtek, vagy szólottak olyant, a mely mián a királyhoz való hiveségben vádoltathattak volna.

Buchov ő excellenciájának elmenetele után csakhamar bészállott a városba 2 compánia vasas német, még ezek iiten lévén, egy batalion gyalog német két tábori ágyúval. Ez az batalion nem tudta hová commendéroztatik, mind addig, míg a városon alól az Kuvárnál az order ki nem adatott, hogy Udvarhelyen fognak quárterlyban lenni, azt vélték, hogy valami rebellis népre vitetnek, de hogy

bészállottak, mindent békeességben, az katonáknak előre parancsolt ételt készen találván, az főstrázsamester báró Frólich, igen jó lelkű lutheranus vallású ember, legelső gondjának tartotta ő excellentiájának megírni, mely nagy békeességben, csendességben, hívségben tanálta az itt való népet. Bészállván a sok gyalogság, a lovasok pedig ki nem mozdulván, a félelmes nép végső veszedelmét várta magára, mivel úgy volt az híre, hogy az gyalogoknak bészállásával az lovasok legottan kimozdulnak, az bátrabb szívűek pedig és magok ártatlanságában bizakodók semminek egyébe nek nem tulajdonították, hanem hogy megjედvén a nép, inkább a katonaságra adja magát, a mind is a fennebb említett főstrázsamester arra lévén oktattva, egyszer a bírót, tizedest és az esküdteket magához hívatta, s tolmács által azt mondatta nekik: Látják kegyelmetek mely nagy és sulyos quártélyos militia vagyon a városon, gondolkodjanak s az fegyvert vegyék fel, mert ha nem eselekszik, talán a mostani is megmarad s még több is fog jóni a várostra, a melytől végső pusztulása következhetik a városnak. Megköszönvén az esküdtek ő nsgának ilyen kegyes jelentését, eljöttek, és az egész város népét egybegyűjtván, külön-külön megkérdezték, ha volna-é kedvek az ilyen mostan fenforgó katonaságra? de egy sem tanáltatott, a ki arra kívánta volna magát adni. Ezen német batalion egy néhány holnapok után másuvá commendéroztatván, helyibe szállott bé az Haller gyalog regimentiből való egész batalion, annak a főtisztje igen nagy kegyetlenséggel fenyegetőzött olykor-olykor, de a város tisztjei kitanulván természetit, valami ajándékkal mindenkor könnyen megcsendesítették, ez tovább volt félesztendőnél az városon, azután ismét bészállott egy más német batalion, a ki két hétig való mulatása után Csíkba ment, ennek elmenetele után majd három esztendeig szüntelen egy egész compania gyalog volt itten quártélyban.

Ezen jelen való dologhoz legalkalmasabban lehet toldani, hogy 1768-dik esztendőben az viceszék gyűlésén Borsai Nagy István királybírónak jelenlétében Kékkövi Ferencz procatornak dictálásából Atyhai Simó István nevű szabad ember a szék népének nevében protestált az akkorban felállítandó continua táblának modalitása ellen, a melyért júliusban mind a hárman elfogattak és Szebenbe vitettek. Borsai uram tovább való fogságától karácson előtt természeti, vagy erőszakos halál által (nem tudatik) megmenekedett, de az más kettő 5 esztendeig való rabságra sententiáztatott. 1764-dik esztendőben ugyanazon holnapban elfogattak, és Szebenbe vitetvén, 3 esztendei fogságra sententiáztatottak almási Bara Mihály procátor, és bikafalvi Benczedi György szabad ember, hogy az fennebb említett protestationak írásban való vételében eszközök lettek, úgy mint az első dictálása, a második

írása által, de ugyanesak mind a négyen megnyerték azt, hogy itten a városban legyenek tágas fogságban az itt quártélyozó regularis milicziának őrizete alatt, sőt a két elsőnek ezen hosszas üdöből is egy rész elengedettett.

Egy színes barátja a városi notariushoz mégyen egy alkalmazottsággal, s azt mondja: Notarius uram, ha valami falusi emberek jönnek ide, ne sajnálja kegyelmed egy protestatiót írni, a mint ők fogják mondani, én ugyan magam megírnám, de az én írásomat az egész szék ismeri. Reá ajánlván magát az notarius, annak elmenetele után a felesége azt kérdi: Megmerné-e kegyelmed cselekedni? A notarius azt feleli: Nincs olyan hat ökör Udvarhelyszéken, a melyért megeselekedném, de ennek most így illet felelnem, ha az falusiak ide jönnek, azoknak valóban megfélelek. De azok megváltoztatván az notariushoz menő szándékjokot, úgy vitte volt végbe azon két személy az dolgot az megírt jutalomért.

1558-dik esztendőől fogva a mostani ideig, a mennyiben kikereshettem, Udvarheiy városában bíróságot viselt embereknek, s némely személyes, és közönséges jeles történt dolgoknak lajstroma.

Az esztendő szám után a bírónak a neve, az alatt a történt dolgok jegyeztetnek fel.

1558 ba a Lutherana vallást az egész szász natio követi; állítatott fel a városnak régi privilegiuma s adatott a pecsét.

1560-ba az unitárius vallás gyarapodott Erdélyben.

1571. Gyárosfalva az városhoz applicáltatott s akkor tájban 2 esztendeig nagy éhség volt Magyarországon.

1577. Sz.-Imre nevű falu a városhoz ragasztatott.

1581. Bíró Nagy József Máté. Ekkor kezdődik az új calendarium.

1584-ben nagy éhség és döghalál Erdélybe és Magyarországon. Kezdődött a timár varga ezéh.

1586. A koresoma iránt a városnak régi szabadsága confirmáltatott.

1590-ben nagy földindulások, melyek miatt Brassóban harangszólások és házak leomlási történtek.

1591. Sok égi csudák láttatnak észak felé deczemberben.

1598. Bíró Szabó György.

1613, Szopos Imreh. Az szabó, szüics és lakatos csíszár ezéhok kezdődtek.

1617. Szász Lukács.

1623. Lakatos Márton. Bethlen Gábor fejedelem itten volt, s új privilegiummal ajándékozta meg a várost.

1628. A szöcsök elváltak a szabóktól, s magoknak különös czéhot állítottak fel.

1630. Fogarasi Lukács. Az mészárosok társasága felállított.

1833. Szabó György. Erdélybe nagy döghalál volt.

1634. Csiki György.

1635. Borbély János. Öreg Rákóczi György fejedelem itten volt s az városnak minden privilegiumait confirmálta. Ismét kezdődött a eszmadia czéh.

1636. Magyar János. 1637. Lénárd István.

1638. Basa Péter. Ez bíróságában a pópista hitről a calvinista vallásra állott. Elvádoltatott a városi rend a fejedelem előtt, hogy a piacon a vásár-vámost rendetlenül szedné, és a külső embereket törvénytelenül büntetné, de feleltetvén iránta, ártatlannak találtatott.

1639. Szász Márton. A nagy szárazság miatt nagy drágaság következett Magyarországon.

1641. Kertész András. 1643. Szopos István.

1644. Nagy döghalál volt Magyarországon.

1646. Gáspár András. Lett a két relegión valóknak egyezése, a bíróság és esküdtség iránt.

1649. Kertész András. A vásárvám iránt a városnak szabadsága confirmáltatott.

1650. Rettenetes köcsök szerte-szélylyel vadnak.

1651. Lénárd István. 1654. Máté Péter. 1656. Szabó István.

1657. Kertész András. Bornemiszsza Susánna a vár biradalmába beiktattatott.

1658. Máthé Péter. A tatár Erdélyt rabolja.

1660. Szabó István.

1661. Új üstökös csillag láttatott az égen és pestis volt az városban.

1662. Ali basa járásakor megégettetett a város.

1663. Kertész András.

1664. Máté Péter. 2 esztendőben üstökös csillag volt.

1665. Csiki Miklós.

1671. Német Szöcs Péter. A bíró az esküdtekkel együtt Ebesfalvára vitetett rabságra a várhoz való szolgálat mián. (Lásd a várhoz való szolgálatról.)

1675. Szopos Márton. 1677. Csiki Miklós.

1679. Bándi Ferencz. Erdélybe nagy döghalál volt.

1680. 2 esztendőben nagy üstökös csillag volt.

1681. Szeles Balázs. A földindulás Brassóba harangszót szerez, és a Duna sok falukot elhord.

1683. Bándi Ferencz. Felállott a kalmár társaság.

1684. 1686. Fodor Márton.

1688. Nyerges Márton. Készítettett a gyepűknek régi lajstroma.

1690. Fodor Márton. } Iszonyú sok sáskák voltak, a

1691. Gáspár István. } melyek sok károkat tettek helyen-

1693. Szűcs Ferencz. } helyen.

Ifjú Rákóczi György fejedelemnek Lengyelországra való menetelekor a város a táborra 12 vágó marhát kételenítettett kiállítani, a melynek az árával mindeddig adós volt. Ebben az esztendőben újra parancsoltatott, hogy Csík-Szeredával egy tábori szekeret hat ökörrel, két béressel állítson ki, a melyek mián kételenítettett a malmot zálogba vetni a jezsuitáknak; a szekér és az ökrök a Veterani veszedelmekor mind elvesztek.

1694. Kovács Mihály. A farsangi sokadalomkor Csíkra kiűtött a tatár, mivel pedig a nagy hótól nem jöhettek előre, egy sereg lovat hajtottak ki, és azok által vert úton indult meg; a sáncz körül a passuson estve az őrizők a kalibájukban tűznél töltvén az üdőt, egy tatár az ajtón bényitott reájok, és az őrizők közül egy gyanítván, ki legyen s megijedvén, a kalibának hátulsó felén kibújt, s elszaladván, jó reggel, úgy mint sokadalom napján Szeredába érkezvén, némely ismeretes nemes embereknek beszéllette a dolgot, azok s mások, a kik hallották, csitították s hogy lármát ne indítson, feddették, de az esküvéssel is erősítvén s tovább is folytatván a beszédet, legottan nagy lármával a felesíkiak futnak lefelé, kiáltván, hogy a tatár rabolja a felesíki népet, s így valóra válván azon embernek tréfára vett beszéde, a sokadalmi nép, mesteremberek, kereskedők, a mint már kirakodtak volt, mindeneket ott hagyván, elszaladoztak. Ezt azért hozom itten elé, hogy még azon a napon dél tájban az a hír, és az futó nép ide is elérkezvén, oly nagy bojdulás volt az városban, hogy ha a várbeli commendás okos igazgatásával a népet meg nem tartóztatta volna, mind elfutott volna Segesvár felé. De ugyancsak a tatárok a somlyai deákoktól és némely megbátrodott földnépétől Szeredától visszaverettek. Ekkorban a pajta mellé egy faluban elrejtette volt magát egy ember, a ki látván, hogy megunt gonosz feleségét a tatár maga előtt hajtáná, így sohajtott magában: hajtatár, tatár, ha tudnád, kit viszs, bizony nem kapnál úgy rajta!

1697. Magyar János. Pap Ferencz nevű városi ember magát felakasztotta, észre vévén a felesége, egy szomszéd aszszonyával levágta, annak módja szerint elnyújtóztatta, harangoztatott, tisztességesen el is temettette, csak kevés üdő múlva valami okból megboszosztotta azon szomszéd aszszonyát, a ki legottan a dolgot kihirdette, megértvén, s jól kitanulván a magistratus az esetet, a

testet a sírból a hóhér által kiásatta, s lófarkon az akasztófa alá húzatta, s ottan temettette el, a feleségét pedig nemesak itten való lakástól, de csak a városba való bójárástól is eltiltotta.

1698. Szőcs Ferencz. Ez utoljára igen káros bírása lett a városnak, sokat czimborált a fejedelem udvarbírájával a várhoz való szolgálat iránt, egyszer a többi között annak az házánál a maga lábára békót vettet, s azalatt a polgárral az esküdteket oda gyűjteti, maga az asztal szegeletinél ülven, kérdik az esküdtek: Miért hívatott kegyelmed, bíró uram? Megesördítvén a békót Szőcs Ferencz, azt mondja: Erre la! Tudván pedig már az esküdtek fondorkodását, éppen meg nem ijedtek, hanem a többi között Nagy Márton csak azt mondotta: A kivel felvetteted eb lelkű, avval igen levettesd, mert mi le nem vetjük s eljöttek. Az udvar bíró is szabadon boesította, de ugyancsak annyira vitte tökéletlensége, hogy nála tartatván a város peesétje, azalatt levelet adott a város nevében, mintha a várhoz való szolgálatra újra köteleznék magát az város, mely mián azután sok búsúlása volt az városnak. Bíróságában a város adópénzével megindult egyszer Szeben felé, de Segesvárat a pénzzel keszkenyőt vett, s Küküllővárra vitte a sokadalomba, hogy ottan eladja, s a nyereséget magának tartsa; úgy esett pedig, hogy a keszkenyő mind rajta maradt, s ide haza hozta. E felől az város semmit nem tudott, azalatt a sok adósság mián a jószágából is kifogyott s Bethlenfalvára ment ki lakni. Az executio csakhamar elküldtetett az adóért, s akkor tanolta ki az város az Szőcs Ferencz keszkenyő vásárát, s hogy az executioval a summa ne szaporodék, bikafalvi Lukács Istvántól kért annyi pénzt, a melyet a meddig megfizethette, nyári dologgal interezte, semmit Szőcs Ferenczen nem kaphatván.

1699. Csiszár Márton. 1701. Magyar János. 1702. Szabó Tamás.

1705. Magyar János. Ez a maga dolgaiban igen practikus ember volt, a többi között csak egyet hozok elő, a mely mián mind a czéhből kivettetett, mind az városból elmenni kételenített, mivel itten továbbá a mesterséget nem úzhatta. Sz. István napi sokadalomra megindul egyszer Küküllővárra egy fakó kanczán, a dánosi réten egy jóforma pej csitkó a kanczához ragaszkodik, s épen Küküllővárig mégyen velle. Holmi szászok kérdik a sokadalomban, ha az csitkó eladó volna-é? Áruba ereszti a csitkót Magyar is el is adja. Kérdeztetvén pedig a szászoktól: hova való volna? Kalánfalvának mondja magát. Csakhamar nyomába jutván a károsok a csitkónak, megtanálják, meg is törvényezik. Amaz nyavalyás megindul erre felé, s Kalánfalváról tudakozódik mindenütt, de sohult még híret sem hallja azon falunak, hanem Keresztúrat egy bizonyos embernek voltaképen megbeszélvén, s az vásáros ember-

nek személyét, maga viseletét s mesterségét (mivel úgy tapasztalta hogy szőcs lett volna), a mint tudja, kimagyarázván, ide Udvarhelyre igazították, hogy itten puhutólódjék olyan ember felől, a mint hogy ide is jó. Már valamit de igen gyengén sajtított volt meg Magyarai a esitkő keresés felől, kálvinista lévén pedig, midőn egykor a templomból kijőne, idegen embert lát a köbölnél (így!) állani, s jól megszemlélvén, megisméri, hogy az az szász volna, a ki tőle a pej esitkőt Küküllőváron megvette volt, holmi fogott szín alatt azért a templom előtt mulatozván, hogy az nép mind eltakarodik, ő is megindult s sántálva a szásznak köszön. A szász személyében reá gyanítván, távul utánna nyomoz, és az lakó házához (lakott pedig Botos-utczának az alsó végében az oláh pap mellett) szemmel békiséri, onnan a bíróhoz megyen, s annak a esitkő miatt szenvedett sok bajait előbeszélvén, azt mondja, hogy itten épen olyan embert látott volna, mind az volt, a kitől megvette, csak most sánta volna, akkor pedig nem lett volna, s meg is jelenti hogy hová kísérte volna bé a szemével. A bíró gondolván, hogy annál az háznál olyan sánta ember nem laknék, a szászszal oda megyen, a szász jobban megnézvén s valójában megismervén vásárló társát, erősíteni kezdi, hogy attól az embertől vette volna a pej esitkőt. Magyarai is hirtelen nem tudván mire fogni, előbb nevetséggel kezdi beszélteni, miképpen ragaszkodott volna a pej esitkő az ő fakó kanczájához, de végtére valóra látja változni a tréfát, mert törvénybe idéztetvén, minden kárát, fáradságát az szásznak meg kellett fizetni, azután mint színes tolvajnak a ezéhből kimenni és az városból kitakarodni.

1706. Péter Márton. 1707. Szeles Imreh. 1708. Fodor András.

1709. Nagy porezio volt a székbén és az városban.

1710. Sánta Ferencz. 1711. Szeles Lőrincz. 1712. Csíszár Márton.

1713. Nagy Márton. A kurucz háború végképen lecsendesítvén, de még Rákóczi Ferencz életben lenni hallattatván, azért valami új háborúnak félelmétől tartván az ország, a Székelységen a fegyvert mind elszedette, halálos büntetést tévén fel mindennek, a ki elé nem adná. Gyergyóban egy ember igen szép pár puskájától magát megfosztatni sajnálván, a csürnek szalma fedelébe aztat elrejtette, de kinyilatkozván, azon ember elfogattatott, az fegyverek és más dolgok iránt pedig ide Udvarhelyre ezen esztendőre militaris és provincialis commisso rendeltetvén, a militia mellé egész Székelységről a főbb főbb tisztek ide gyűltek, a kik által azon szoros parancsolatot általhágó ember (másoknak is példájára) halálra sentenziázott, de a hóhér, a ki végbe vigye, nem volt, hanem egy ezellengő czigányt melléje állítanak, hogy felakaszszza, annak az földes-

ura is itten lévén szólani kezd a hadi tisztnek, hogy az ő jobbággyával ne akasztassák fel; a hadi tiszt azt feleli: ez uram hamar megleszen, azután haza mehet, és olyan jobbággya lehet kijednek, mint eddig volt, s ugyanazon czigány által a híd végénél egy horgas fűzfára akasztatott fel.

Ugyanezen esztendőben Sz. Imreh-utezában a sopronyi Kovács György (alias György deák) házában lakott egy Kászoni Tamás nevű ember, ugyanazon fedél alatt, a hátulsó házban lakott egy özvegy aszszony egy dudás fiával együtt, az ifjú legények sokszor oda gyűltek, s mint ifjak sok csintalanságot vittek végbe, és sok nyughatatlanságot okoztak Kászoni Tamásnak, a melyen egyszer nevezetesen Aprószentek napján estve megboszszankodván Kászoni Tamás, az ajtajára mégyen az özvegy aszszonyoknak, szídni, pirongatni kezdi az odagyűlt ifjúságot, és az dudás legényt, az aszszony egy pálczával hozzá üt, Kászoni Tamás ütni, s taszigálni kezdi az aszszonyt, ennek a fia pallosra kap, s úgy vágja Kászoni Tamást, hogy harmadnapra meg holt a seb mián.

1714. Fodor András. Azon dudás legény pedig az anyjával együtt elfogattatván s az városi forumon halálra sententiáztatván, így expediatott: előbbszer az anyja fia láttára a hóhér által perengérbe megcsapattatott, azután a fiúnak az anyja láttára feje vétetett, s úgy igazítattott ki a városból az aszszony.

1715. Szász Ferencz.

1716. Szabó Márton. Az jésuita superior házából (szobájából) elveszett 20 tallér, gyanakodott a superior egy kanesal asztali inas deákra, a kit mint bízott eselédit némelykor a kulcsesal holmiért maga is felküldött a szobájába; eztet azért szoros őrizet alá tétette, s szigorán tartván, sokszor korbácsesal vallatta; a kocsis volt ide való Farkas Gábor nevű ember, és ezzel kínoztatta ezen gyanús ifjat, a ki szörgyűképen való kegyetlenséggel is kínoztta, mert csatogó hideg télben kikötöztetve hideg vízzel öntözte, azután kímületlenül újra korbácsolta szüntelen kiáltozván: Add elé a papok pénzét! De az minden kínoztatások között is soha magát bűnösnek nem vallotta. Már újesztendő naphan kiment volt a szolgálatból Farkas Gábor és a maga házához szállott volt. Az papok borára viselt gondot a kis iskola mestere (a ki világi deák volt), sokszor tapasztalta, hogy az hordók és az edények nem úgy vagynak reggel, a mint estve elrakogatva hagyta, sőt hogy a bor is fogyna; egykor azért berekeszkedik a pinczébe s hát késő estve csak megnyitják az ajtót s egy ember bójóvén, egy vízhordó kártyából egy gyujtott gyertyát kivészen s az hordók felé indúl; megismeri a mester, s legottan reája is ugrik, de amaz csakhamar kivájván magát a kezéből, kiszabadúl, a kártyát a gyertyatartóval együtt ottan hagy-

ván elszalad. Másnap jó reggel, a mikor a nép templomba szokott menni, igen beszél a templom előtt ezen dolgot s igen csudákozik a nép rajta, nevezetesen Farkas Gábor nagyon álmélkodott. Az mise után azért a superior, a kik jelen voltak, a megye esküdteit behivatja, a dolgot azoknak általadja, s az mesternek szavára Farkas Gábort kijelenti, a kártyát és az gyertyatartót eléteszi; az esküdtek ezért eléhivatják a Farkas Gábor anyját, és azt kérdik: ha ismerné-e azon kártyát és az gyertyatartót? Az az gyertyatartót saját magáénak mondja lenni, de az kártyáról semmit nem mond; cseres lévén pedig az kártya, és az Farkas Gábor szomszédjában varga mesterember lakván, az is felhivattatik, a ki a kártyát magáénak mondja lenni. Így Farkas Gábor csakhamar kézre kerítettén, s ugyanott a papok házánál fogságba tétetvén, sok lopásait önként megvallotta, nevezetesen, hogy az felyül említett 20 tallért is ő vitte volna el, adventi reggeli misekor a superior templomba lévén. Egy darab ideig úgy tartatván, mivel a papok criminalis törvényt ellene nem indíthattak, sem a világi külső tisztnek által nem adhatták, elbocsáttatott, szökött hír kerekedvén utánna.

1717. Szeles Imreh. 1718. Sánta Ferencz.

1719. Szeles Lőrincz. Húshagyó kedden este öletett meg Varga Mihály nevű ifjú legény, nagy gyanú volt, hogy kálvinista deákok által, mely mián ezek közül egy néhányan el is fogattatak, azok tudni illik, a kik az eset után mentek bé a collegiumban, de hosszas törvény után mind megszabadultak. Való ugyan az, hogy azok voltak fő indítói, s folytatói a veszekedésnek, hanem Varga Mihály háttal kezdvén visszamenni a Sigmond Márton házához (melyben most Zakariás János lakik), a kis kapu küszöbiben megakadván, hanyattá esett, s akkor üttetett halálosan mejjbe, azalatt hallatott ilyen szó: Megadam az ilyen adta deáknak. Több okkal együtt ez igen megkönnyítette a deákok dolgát, annyival is inkább, hogy az akkori bírónak a szolgálja a veszekedésben ottan lévén, azon az éjjel úgy elment az városról, hogy soha híre se hallatott, azért a felyül mondott szókra nézve erre ment a gyilkosságnak nagyobb gyanúja. Eddig az esztendeig a professor a pap mellett lakott, de hogy jobb móddal viselhesen gondot a collegiumra, megesterlívén Dosa Mihálylyal a jószágot, épen a collegium mellé jött lakni.

Ugyan ebben az esztendőben volt itten is a pestis, melyet az öreg emberek második pestisnek hívnak. Drágaság és éhség is nagy volt.

1720. Szeles János. 1721. Csiszár Márton. 1722. Nagy Márton.

1723. Szász Ferencz. A földvári tömlöczből elszökvén egy Barcza-magyarósi Dotz György nevű híres tolvaj, ide Udvar-

helyszékre vetődött, s csakhamar megtudván az brassai tanács, utána nyomoztatott, hogy elfogattassék, de oly parancsolatot adott az embereknek, hogy az városi *jurisdictio* alatt fogják el, és adják a városi magistratus kezéhez, tartván attól, hogy ha a szék kezébe adatik, valami nemes ember pártját fogja (mivel ifjú jó forma ember volt) és megszabadúl. Elfogattatván azért a városban és a törvény kiszolgáltatván ellene, érdemlett halálra *sententiáztatott*, és felakasztatott.

1724. Két feslett életű aszszonyember két-két gyermekeiket megölvén, s hogy tejekről meg ne ismértessenek, alattomban kutya kölykeket szoptatván, a széktől elevenen tövis közé való eltemettetésre *sententiáztatott*, úgy is temetettek el a Kuveron az akasztófa alatt. Eztet olyan emberektől hallottam, a kik jelen voltak.

1725. Szeles Imreh. 1726. Czikmántori Márton.

1728. Szeles János.

1729. Nagy Márton. Ez az ember a régi jámborok féle, minden deákság s írástudatlan lévén, a természeti igazságokat úgy szerette, hogy aztat minden emberi tekintet nélkül akárhol is ki merte mondani. Hogy írástudatlan volt, és az gróf Gyulaival való törvények folytatására el nem mehetett, az arra választott követeket sírva késerte ki az városból, s úgy búcsúzott el tőlök: Én nem vagyok arra való, hogy ebben az dologban az haza mellett fáradozzak, hanem itthon imádkozom, hogy az Isten tikteket segítjen meg.

Egykor a többi közőtt az ország gyűlésre Szebenbe a regallissal a város részéről deputatusnak elküldetik, s ottan az néki rendelt szállásra bészállván, olykor olykor éjjel felkölt, s tüzet gyújtván, annál töltötte az üdőt; szemlélte ezt az szászné sokszor, egykor tehát felkél az ágyból s Nagy Mártonnak az ingén megrándítván, az ajtón ki mégyen; de ő nem gondolván a szászné kimeneteléről, csak azon helyben kornyadozott; egy üdő óta vártatva bemégyen a szászné, Nagy Márton alól kirántja a széket, s Nagy Márton hanyatta esik. Reggelre kelve legelőbbszer is megbeszéli a történetet nagy Ugron Jánosnak, a szék részéről való deputatusnak, az az ország házában minekelőtte egyéb dologhoz fognának kihirdeti, úgy hogy némely urak, csak azért is, hogy azt a dolgot maga módja szerint maga beszélje elé Nagy Márton, ebédre is elhívták, és Ovidiusnak verse szerint: *Haec fuit in toto notissimo fabula regno.*

Lakott az Alsó-piacz-utezában a Küküllőre bemenő út mellett s megházasodván, a kálvinista vallásról a pápista hitre tért leányt vett volt el, de gyanakodott a feleségének valóságos megtérésén, egykor tehát utána vigyáztván, látta hogy a kálvinista templomba mégyen; visszatér Nagy Márton, s a szekérben a kerekeknek mind kiveri a falát, a feleségének lábáját, ágyleppit (így!) s egyéb minden portékáit a szekérre kirakja, az ökröket eleibe fogatja, s hogy a felesége

a templomból haza mégyen, felülteti a szekérre, s az apja házához küldi, azután jó embereknek közbenjárására s az feleséginek maga szoros lekötésére vészi vissza.

1730. Szabó Márton. A piacon a városháza mellett lévő kőháznál egy néhány német, és olasz kannás legények mulatván, egyik közülök a csűr tetejére egy szarkához lő, a folytás tüzesen maradván, csakhamar lúngot vet, melylyel azon sorban egy néhány jó gazdának minden mezei béhordott takarmánya füstbe ment, az kannás legények az jezsuitákhoz szaladnak, s úgy menekedtek meg vétkes gondatlanság mián esett bűnöknek büntetésétől.

1731. Szeles Márton. 1732. Czikmántori Márton. 1733. Keresztúri Pál. 1734. Szász Ferencz. 1735. Szeles Lőrincz. Ez az emker ezelőtt egy néhány esztendőekkel Szebenbe az országgyűlésére a regalissal elküldetvén, s ottan a rendelt házhoz beszállván, egy világtalan öreg száaszt talált, a ki megtudván honnan való létét, az itten való régi timár mesterekről, névszerint Szeles Balázsról kezdett kérdezősködni. Hogy nem ismertem volna, felelt Szeles Lőrincz, mivel az én édes atyámmal testvér volt, s kis koromban magam is nálla laktam. S hát te vagy-e Lőrincz? úgy mond a vén szász, s tovább így szóll: Szeles Balázs a pusztán való szénafűvinek a gyepűjében való vadalmafa alá, mikor mesterlegény voltam nálla, velem tett volt el egy fazék pénzt, vajon megtalálták-e az atyafiai? Szeles Lőrincz akkor csak azt mondotta, hogy semmit nem tud felőle. Haza jöven pedig legelső gondja volt, hogy Szeles Jánosnak, maga testvéreinek, úgy a mint a vén szász beszéllette, általadja a dolgot. Hallgatta András, Szeles Jánosnak a fia, a ki még azon estve Simon Andrással, magához hasonló üdejű mesterlegény barátjával a mondott helyre menvén, ketten ásni kezdik, ásás közben pedig a Falbükk szélyiben az ökör csorda irtóztatóképen bögni, s mintegy ordítani kezd, a Kerek-esere felől a varjak nagy károgaással seregenként arra felé repülni s a fa körül hozzájok csapdosni, a mely akár való, akár csak képzelt rettenés volt is, de ők ámbátor a fazakat megfogták s kiemelni is akarták, még is úgy megirtóztak hogy futva szaladtak a város felé. Eztet mind Szeles Andrásról, mind Simon Andrásról magoktól így hallottam, s mind gyanakodtak is egymásra, mert Szeles András azt tartotta, hogy azután Simon András kiment egyedül, s ő vette ki a pénzt, Simon András is ezt tartotta Szeles András felől. Szeles Balásznak holta után pedig az az szénafű hely ment volt Varga Márton birtokába; másnap azért Szeles Lőrincz, Szeles János hírt adnak Varga Mártonnak, s az hely felé indulnak, s oda érkezvén, megásva találják az fa alját, s látják is, hogy a fazék kivéttett. Kitétszik ebből a régi jámboroknak igaz tökéle-

tessége és szent együgyűsége előbbszer, hogy Szeles Balázs nem kételkedett az idegen szász legénynek lelkeisméretiben; másodszer, hogy az az szász maga azt a pénzt, vagy akkor mindjárt, vagy azután is akármikor ki nem vette, s el nem vitte; harmadszer, hogy Szeles Lőrincz is megtudván, egyedül nem kívánta alattomba magáénak tenni, hanem azt testvérével közleni akarta; negyedszer, hogy ezek ketten is Varga Márton, a kinek már birtokában volt az az hely, nem ügyekeztek abból nem részesletni, holott lett volna módjok annak híre nélkül is kikeresni, jóllehet mind ezen jámbor tökéletes együgyűségekkel is hozzá ezek nem juthattak, hanem más vette kezéhez.

1736. Csíszár Márton. 1737. Szeles János.

1738. Simon Mihály. Az Bethlenfalvi-utczában egy háznál egy kálvinista deák töltött puskáját igazítván, egy aszszonyembert úgy meglőtt, hogy mindjárt megholt. Ismét a piaczszerben egy Pivadanus katonát egy Gilányi katonája meglőtt.

1739. Szabó Bálint. 1740. Horváth Miklós. 1741. Gál Ferencz. 1742. Szeles Márton. 1743. Szabó Bálint. 1744. Szeles András. 1745. Fazakas Sigmond. 1746. Szeles András. 1747. Horváth Miklós. 1748. Gál Ferencz. 1749. Daróczy Ferencz. 1750. Szeles Márton.

Következnek az ő felségitől diplomatische confirmáltatott bírák:

1751. és 52. Szeles Márton. 1753. Daróczy Ferencz. 1754. és 55. Szeles András.

1756. és 57. Karsai István. A második esztendőnek első kántorán meghalálózván, Kolozsvári Mihály töltötte ki az esztendőt.

1758. és 59. Daróczy Ferencz. 1760. és 61. Kolozsvári Mihály.

1762. és 63. Zsombori Mihály. (Lásd a 9-dik részben.) 1762-be házasodott meg az atyám 29. Augustusban. 1763-ba márcziusba jött Udvarhelyre lakni. 1763-ban 15. Juniusba születtem szereda nap, az orosz lány jegybe, Jupiter planetában, 11 és 12 óra között étezaka.

1764. és 65. Takács Dávid. 1766. Szabó István.

1767. Sz. István havának 24-dik napjára viradólag olyan hideg volt, hogy Homoródban hóharmat s jég is látszatott.

1768. Kolozsvári Mihály. Sz. Jakab havának 12-dik napján lett igen nagy égi háború, nagy zápor, sűrű menykőhullás, a pápista parochialis toronyba a menykő beütött, a nagy gombon felyül való sípját megszagatta, a kik barangoztak, azok közül hármat megölt, hetet úgy a földhöz vert s megrontott, hogy érvágással is alig jöttek meg, ugyanakkor a mezőben a téglacsúrnél egy ökröt megölt. Ismét

ezelőtt kevés esztendőkkal jött volt ide Ebesfalváról egy László Sámuel nevű ötves mesterember, feleségével, gyermekeivel együtt, a ki eleintén igen szegénynek látszatott, de mind maga, mind feleségének sok fáradozásai, kereskedései után úgy megvagyonosodott, hogy másnak is pénzt adott ki interesre, ezelőtt való esztendőben pedig a kálvinista professornak belső kamarája éjjel felverettetvén, mintegy 300 forint elveszett onnét, azért gyanú esett, hogy azt a pénzt ő lopta volna el, s avval gazdagodott volna meg. Az collegium euratoraitól el is fogattatott, és pereltetett, de egyéb semmi bizonyos ellene nem álltathatott a törvényben is, hanem hogy ezelőtt szegény volt, s mostan olyan gazdag; függőben tartatván pedig a törvény, kezesség alatt szabadon bocsátatott. Ebben az esztendőben sz. kereszt felmagasztalási sokadalomra Keresztúrra lévén a felesége, egy városi embernek 12 forintot ad kölcsön egy fazékkal, s haza jövé a felesége, annak mindjárt által adja, a ki ilyen szókkal ijeszti meg őtet: No átkozott, eddig is azért perlettek a collegium pénze mián, hogy aztat gondolták, hogy sok pénzed vagyon, immár valóban reád bizonyosodik a gyanú. Azalatt a felesége holmi fejr gunyáját szappanyozni kezdi, s azt mondja az ura: Szappanyosd szépen a ruhát, mert vasárnap sok ember fogja a házatat meglátogatni. Ez volt pénteken. Szombaton reggel 8 óra tájban egy garas ára egérkövet vásárol, haza menvén, megtöri, italba készíti, s megiszsza. Veesernye tájban igen kezdett kínlódni, sötétüléskor épen halálozni, a doctort ekkor megtalálták ugyan orvoslása iránt, de ez értvén állapotját, lehetetlennek mondtotta lenni akár micsoda eszközökkel való orvosoltatását, mivel immár a méreg egészen elrontotta belső részeit, s 10 óra tájban nagy kínlódással meghalt, és mint magának világos gyilkossa, vasárnap estve sötétbe a ezigányok által a Kúvar oldalában eltemettetett, a kiket némely jóakarói fogadtak volt, hogy épen hóhér kézbe ne ferojjon. Mikor pereltetett, nem tudván magát egyébbel menteni, ilyen szókra fakadott: a hóhér kezétől soha meg ne menekedjem, az Isten lelkenek üdvösségét soha ne adja, ha eselekedtem, vagy akármi legkisebb részem is volt abban a dologban; így halván pedig meg és temettetvén el, némelyekben a gyanú még inkább megerősödött, mivel azon magára mondott átkot majd mind a két részbe beteljesítve látták. Megmaradott felesége semmit nem le hagyván szokott kereskedéséből, sokszor kételenítettett ilyen vagy hasonló szókat hallani: tunya dolog a collegium pénzéből bővön kereskedni, de esendes elmével mind elhallgatta.

1769. Kolozsvári Mihály.

1770. Szöcs Orbán Dávid. Kezdettem iskolába járni.

1771. Szöcs Orbán Dávid. A sok esőzés után Sz. Jakab havának 18-dik napjára viradólag, és azon az napon az egész ország-

ban, úgy itten is olyan nagy áradások voltak, a milyenre soha csak hírül is sem emlékeznek az emberek; a Varga-patak a Dóezidombjának majd a közepéig, és a felső piacznak széléig dugúlt volt fel, a szombatfalvi réten ekkor estek a hídon túl azok a nagy szakadások, a Küküllő a téglacsúrig ment volt ki.

1772. Kassai Márton. Ez az esztendő emlékezetes itten történt négy erőszakos halálról, tudniillik előbbszer a muszka és a török között indított háború előtt sok örmény, zsidó, sőt boérok is Moldovából, Havasalföldéből Erdélybe átjövén, azok közül egy néhányan itten is tartottak szállást, de midőn vissza kezdettek volna költözödni, egy jámbor, testében nyomorék zsidó Boldogasszony havának 30-dik napján a Szarkakő útjában megöletett. Másodsor: ide való Zoja György nevű városi ember Böjtelő havának 17-dik napján nyársba vonattatott. Ez ugyan idevaló beesületes jó gazda embernek Zoja Istvánnak volt a fia, a ki maga is megházasodván, hogy magára költ, igen serény, jó gazdának, s szolgálatra való embernek mutatta magát, de mit gondolván, lassan lassan a marhái eladogatta, az életén való épületeket pusztulni kezdette engedni, csodálkoztak rajta, hogy annyi marháiból kifogyott, az élete úgy elpusztult. Ebben az esztendőben volt nála quártélyban egy Fülöp Péter nevű verbunkos katona, a kit a magáéhoz hasonló erkölcsűnek álitván lenni, (így!) annak holmi szándékát ki nyilatkoztatta, nevezetesen a felyül említett zsidónak (a ki csak a szomszédságában tartott szállást) sok török tallérait tapasztalván, sok ízben ügyekezett annak elkuporítására, de módja sohasem adatott gonosz szándékának végbevitelére; a quártélyossa elcommendőztatik Etédre a sokadalomba verbuálni, elmenetelekor azt mondja neki a gazdája: Fülöp mikor visszajössz, más hírt hallasz a zsidó felől! Azalatt a zsidó meg is ölettetik. Az katona haza jövén Etédről, s értvén az zsidónak azalatt való megöletését, megmondja tisztinek, Kovács nevű hadnagynak a gazdája szavait, mikor ő Etédre indúlt volna, több más olyan dolgokat is beszél, a melyekből igen nagy gyanú esett Zoja Györgyre a gyilkosság iránt, a mely mián el is fogattatott; öregbítette a gyanút az is, hogy a mely nap a zsidó megöletett, a Csereháton, a Kerekcsere mellett a verőfény oldalán fejszével láttatott a Szarkakő felé menni. Elfogattatott pénteken, úgy mint 7-dik februáriusba, akkor nem hogy félelmet mutatott volna, de sőt igen megbízva s nevetve viselte magát; szombaton, s vasárnap is mind estvélig igen bátron volt, úgy, hogy ártatlannak álitatván lenni, sok jó emberek találkoztak, a kik kezesség alatt a fogságból kivegyék, hanem vasárnap estve olyan szókat kezdett mondani, a melyek a gyanút valósággra kezdettké hozni, és így szorosabb őrizet alá tétettetvén, fiscalis kereset alá adatott. Az törvény közben megvallotta, hogy sok ízben pró-

bálta az zsidónak szállására menni, de a gazdája kutyáitól nem lehetett, azért a kutyáknak egérköves húst is adott, a vasvillájának az egyik ágát eltörte, a másikat horogmódra meghajtotta, hogy az ablakon a zsidó általvetőjét kihúzhassa, de arra is nem adatott soha jó mód; utoljára megtudván mely nap mégyen el a zsidó végképen a városból, annak megindulása előtt, mintegy két órával maga is megindult, és úgy elejét vévén, a Szarkakő útjában megvárta, a hol is elérkezővén a zsidó, a fejszével föbe ütötte, a zsidó visszafordítván a lovát, egy vak útra hajtotta, s ottan a lóról levervén, holt elevenen hagyta, az általvetőt kirázta, s azalatt valami szekereket hallván felyűlről béfelé jöni, ottan nem mert mulatni, hanem egy selyem virágos szoknyával serényen eljött; hozzá adta azt is, hogy ha az zsidó visszafelé nem tért volna, olyan jó módja nem lett volna megölésére, mivel ha kifelé fogott volna, mind az lova jobban mehetett volna, mind a szekerek hamarabb érkeztek volna. Több más gonosz cselekedeteit s szándékait vallotta meg minden erőltetés nélkül, nevezetesen, hogy a collegium pénzét is ő lopta volna el, a mely mián a felyebb 1768-dik esztendőben magát László Sámuel megölte. Az Ádám Márton házára kétszer ment éjjel, egyszer ugyan keveset kaphatott, de másodszor hír esvén, elszaladott. Egy esürt a Malom-utczában meggyújtott azért, hogy az Ádám Márton az tájban lakván, ha Ádám Mártonnál oda mennének az vejek házának oltalmára, ő azalatt az házát felverhesse. Volt Bikafalván egy gazdag atyafi, ennek az házát ilyen formán akarta felverni, hogy a falu végén egy épületet meggyújtson, s ha az atyafia oda mégyen, ő addig az házát felprédálja, az homn maradott öreg aszszonyt pedig, ha úgy kívántatik, megölje; erre két társat is szerzett volt magának, de midőn mentek volna, szép holdvilág lévén éjjel, némely ismerős szekerekkel találkoztak, a melyen megboklósodván (így!) az társai, feltett szándékjának végbevételétől elállottak, azt állítván, hogy bizonyosan a gyanú reájok valósodnék, ha szándékjokat olyan cselekedettel végbevinnék. Voltak több más gonosz cselekedeti is, a melyek a felyűl leíratokkal együtt méltó halált okoztak neki. Nagy híre volt, hogy az zsidónál feles török tallér lett volna, midőn megölettetett, a mely mián mind halálig sokat faggattatott s kínoztatott, de ő csak azzal mentette magát, hogy nem látta, mivel ideje se volt, hogy kereskedjék, hallván az közelgető szekerek zörgését, minden kínoztatásaiban semmi változásnak jelét nem mutatta, tüzes fogóval esecseinek, ujjainak s más részeinek esípdesései között a pap után az inádságot fennszóval minden félbeszakadás és rebegés nélkül mondotta, sőt látván, hogy az pap a nagy kínzástól iszonyodnék, azt mondotta: ne féljen semmit tiszteletes uram, csak imádkozzunk; midőn az ágyéka kivágattatott, a nyárs a testébe veretett, semmi jajt nem mondott; érezvén pedig

hogy a nyárs szívét nem érte, azon reménykedett, hogy húzattassék vissza és igazíttassék úgy, hogy a szívét hadd sértse meg, mert így sokáig fogna kínlódni, de meg nem nyervén, érezvén azt is, hogy az bal vállán fogna kijőni a nyárs hegye, arra fordítván fejét, midőn meglátta a nyárs hegyét, azt mondotta: kijött immár! és így felállítatván egész nap beszéllett, az embert, a ki oda ment, megismérte s név szerint megszólította, nevezetesen pedig azon könyörgött, hogy valaki lőjön a fejébe, ne kínlódjék sokáig; estvéledvén az idő és sötétülni kezdvén, az ott mulatozó népnek azt mondotta: immár késő üdő vagyon, menjenek haza kegyelmetek! és így ott hagyattatván, másnap virradólag halva találtatott.

Harmadszor Oláhfaluból származott, Lengyelfalvára vetődött, és ottan élődött András Péter nevű legény ezen esztendőben septembernek elején kerékbe töretett, ilyen eset mián: Volt Lengyelfalván Simo Sigmond nevű ember, ez augusztusban egy erdős bokros helyen megölettetve találtatott, találtatott körüllette egy paraszt páleza bot, ezet magokhoz vévén az emberek, puhutolni kezdetek utánna, hogy ki ismérné azon pálezát; találkoztak legottan sok inas gyermekek, a kik jól reá ismértek, és bizonyosan az András Péter pálezájának mondották lenni; mely világos gyanúra elfogattatott, és ide a városba a tömlőezbe hoztatott; vizsgálatni kezdetvén, minden kínoztatás nélkül a dolgot e képen vallotta meg: Sokat unszolt engem Piros Boricza a Simo Siga felesége, s sokszor pénzt is adott, hogy valamiképen az urát megölném, végtére társul szerezte nékem Hegedűs Miskát, s véle tanácskozván, ilyen módot tanáltunk benne; megkötötük egyik ökrét Simó Sigának azon bokros helyben, és én a házához mentem, s megjelenttem, hol van az ökre, nékem kenyeret s túró adott, azután ketten el is indultunk, az helyre érkezvén úgy ütöttem föbe, és ketten Hegedűs Miskával addig vertük, a míg megholtnak gondoltuk lenni, de ugyan csak másnap napkelet előtt újra oda mentünk, és látván, hogy még mindig ván-szorogna s szuszogna, a pálezát a torkába vertük s úgy öltük meg. Ez az András Péter holtig mind azt mondotta, hogy Simo Siga felesége ösztönözte őket a gyilkosságra. Való ugyan hogy mihelyt ez elfogattatott, Hegedűs Miska elszökött, és azután, a kik látták, azoknak beszéllette, hogy ha az Simo Siga felesége őket szüntelen nem unszolta volna, soha abban a gyilkosságban nem keredtek volna. Elfogattatott Simo Sigának a felesége is, és három esztendei tömlőcztetése után a felsőbb instantiak által szabadságba bocsáttatott. Elfogattatott az az személy is, a kivel még ura életében botránkoztató életet élt a Piros Boricza, és igen nagy gyanú járúlván hozzája, hogy legalább tudtára volt légyen a Simo Siga halála, veréssel megbüntettetett.

Negyedszer Fenyőden lakó Tibódi István ábrahámfalvi néhai tekintetes Ugron Ferencz úrnak jobbágya, és ezelőtt sok időnkig udvarbírája, a tömlőezben felakasztotta magát, sz. András havában, és úgy a hóhértól kivonattatván, a Kuvar oldalában eltemettetett. Méltónak itélem ezen erőszakos véletlen halálnak okát bővebben megírnom:

Egy néhány esztendővel halála előtt megirt Ugron Ferencz úrnak az házából elveszett volt egy sok nagy drágasággal teli kis láda, a köznép között legnagyobb gyanú volt a jobbágy leányára, s egyszerűs mind szolgálójára, és ennek az anyjára; voltak, a kik azt vélték, hogy talán magának az úrnak valamelyik fia cselekedte, s nem is ment nagyobb világosságra ezen dolog mind haláláig Ugron Ferencz úrnak; alig halálozott meg pedig, legottan a fia Pál a felyül említett szolgálót az anyjával és a szakácsesal együtt elfogatja, s ott Ábrahámfalván az udvarban az jobbágyoknak szoros őrizeti alatt tartja, de a szolgáló (Raduly Mária) egy vén jobbágy asszonynak segítsége s munkálkodása által az őrizők között kilopván magát ide jött, s az akkori superioról ki is adattatott, mivel inkább írtózott ezen superior Ugron Pál úrnak kedvében nem lenni, mintsem menedékes házának szabadságát megrontani. Azután mind együtt, mind megválasztva különösen sok helyeken kínoztattak; ezen három személyek csak az pusztá gyanúra fogattattak el, de semmi valóságot a lopás felől belőlök ki nem vehettek, úgy annyira, hogy ez az Raduly Mária maga rendiben igen szép személy lévén, a sok kínoztatások mián személyében igen megvesztegettetett.

Ezek így szorongattatván s kínoztatván, ebben az esztendőben lett bőjti sokadalomkor egy oláh egy néhány szál felfűdzött drága gyöngyöt titkon árúba vet egy bizonyos brassai kereskedőnek igen olesón, észre vévén a ház gazdája, nevét, lakó helyét s földesurát kérdezi az oláhtól, s megértvén, hogy néhai Ugron Ferencznek jobbágya volt légyen, s jutván eszébe a nagy kár is, a mely mián mostan három személy szenved, gyanakodni kezd, netalán ezen oly olesó árúba bocsátott ritka gyöngy azon elveszett kinesből való volna, melyhez képest úgy mint a dolgot látta s hallotta, Ugron Pál úrnak által is adja, a ki az oláhot elfogatja, ide Udvarhelyre a tömlőezbe hozatja, a gyöngyöt a kereskedőtől visszaváltja, az oláhot vallatni és vizsgáltatni kezdi, a ki a kínoztatástól megijedvén, magát kiadja, kínoztatván pedig, hogy ha társai voltak, azokat is kinevezné, úgy nevezi ki Tibódi Istvánt, ez is elfogattatik, s sokat is kínoztatik, de semmi való belőle ki nem vétethetik; egykor másnapi kínoztatásra a többi raboktól különös és záros helybe tétetik, a hol viradt tájban a harisnya szíjával felakasztva találtatott; egy hajdú hajnali harangozás előtt megfordúl-

ván magát azon záros hely körül, Istenhez való fohászkodásait halotta, és így kétségben maradt, ha volt-é részes a lopásban, vagy nem. A tolvaj azután is szoros fogságban tartatott s kínok által vallattatott, de mindazok által annyit belőle ki nem vehettek, hogy a kárnak valami útjába eredhettek volna. Következendő esztendőben u. m. 1773-dikban abba a helybe rekesztetett, a melyben magát Tibódi felakasztotta volt; ne pedig ő is oly móddal mint Tibódi végezze dolgát, két czigány rabot tettek melléje, a kikkel sz. István havának 24-dik napjára viradólag a vasrostélyt kibontván, elszökött, egyenesen ment Sz.-Mártonba, s ottan a malom körül való berekben egy ideig bujkálván, a molárnak (a ki kereszt komja volt és sokat segélytette fogságában) egy lovát ellopta, és az ösvényeken Moldovába bément, ottan épen abba a faluba, s ahhoz a házhoz szállott, az honnan azon lovat ellopták volt; reá ismervén azért a gazda a maga marhájára, legottan elfogattatja, s tömlőczbe téteti, de itten is annyiban szolgált a szerencse, hogy megszabadúlt, és a faláb-kalodával a lineára érkezett, itten kitöltvén a contumatzia idejét, Csíkba általbocsátatott, megtudván pedig ottan léte, felkérte-tett, s ide Udvarhelyre hoztatván, 1774-dik esztendőben felakasztatott.

1773. Kassai Márton.

1774. Szeles András. A Nagy-szeg ellenében a Hoszszú-csere szélyében egy darab helyet a eserből a maga szénafű helyéhez foglalt volt Tibád Ferencz úr ezelőtt 3 esztendővel, Miklós József nevű ember azon elfoglalt helyen a Tibád úr számára egy öreg eserefának az vastag ágát levágván s maga is leesvén, még ott az hely körül meghalt, Böjtmás havának 15-dik napján. Ismét Kisasszony havának 18-dik napján olyan nagy szél volt, hogy olyanra nem emlékezhetni, Sz. Mihály felől irtóztató nagy égi háború ment az Hargita felé. 19-dik napján nagy égi háború, a menykő béütött a seminarium majorjába, a melynek a szelétől a szolgáló meg is süketedett volt. 22-dik és 23-dik napra viradólag nagy hóharmat volt.

1775. Szeles András.

1776. Kassai Márton. Jubileum-búcsú volt.

1777. Kassai Márton. Sz. István havának 26-dik és 27-dik napján ide alá hideg essők, az hegyeken, nevezetesen a Hargitán nagy hó volt.

NB. Eddig a Szeles János uram munkája, de tovább való esztendőket is fogom folytatni, a mennyiben tőlem kitelhetik. Mivel tehát első munkája ezen históriának előbb tett 1777-dik esztendővel végződött volt, és aképen ment is volt fel a mgos magyar társaság eleiben, hanem a dolgot becsülni tudó sok jóakaróinak, s

urainak javaslására, kiváltképen pedig az említett társaságnak kedvéért, a ki a munkát újabb leírás és szaporítás végett méltóztatott volt még 1894. esztendőben júniusnak 29-dik napján visszaküldeni (a mely bizonyos okból megakadályoztatván 1795-dik esztendőben júniusnak 10-dik napján ment a kezéhez) és így mind a régiebb, s mind az újabb történeteket megszaportván, az újakra nézve 1777-dik esztendő után lett dolgoknak is belé kellett iktattatni, a melyeket bele is magam bele is (így!) iktatom és így eszerént menvén kezdem:

1778. Szeles Márton.¹⁾ Ezen esztendőben Kisasszony havának 3-dik napján az lövétei, és almási határokról, a Szarkakő felől egy igen nagy sereg sáska a felső határra, a mely tavasz gabonával volt bévetve, megszállott dél után 3 óra tájban, de a néptől felkergettetvén, 5 óra tájban elindult, és két részbe szakadván, egyik darab a miklósfalvi, és bögözi tavasz határookban, a más a tordátfalviban halt meg másnapra viradólág.

1779. Szakács Sándor.²⁾ Augustusnak 2-dik, 3-dik, 4-dik és 6-dik napjain a Szarkakő alatt olyan nagy esők szakadtak le, hogy az Varga-patak nagyon megáradván, sok épületeket és kerteket ragadott el.

1780. Szakács Sándor.³⁾

Főbírák.

1781—82. Szakács Sándor. 1783—84. Szász András. 1785. Szakács Sándor. 1786. Szabó György. 1787—88—89. Szász András 1790—91. Orbán Antal. 1791—93. Török István. 1794. Szabó György. 1795—96. Simon András.

1797. Daróczy József. A Varga-patak megáradott, barmokat, házakat sodort el és embereket vitt el.

1798. Daróczy József. B. Henter Antal, Kandó Mihály mellé administratornak neveztetett. A kőművesek társaságot alakítottak.

1799. Keszler Dániel. Főtiszt Kandó Mihály meghalt. A Szent-Imre-utczában nehezen engedtetett meg, hogy a református jószágot vehessen. Ezen évben lett első református mézszáros.

1800. Keszler Dániel. 1801—1802. Szász András. Br. Henter főtiszt lett 1802.

¹⁾ A név már más írás, az évszám és szöveg még tovább is a régi.

²⁾ A név itt is más írás.

³⁾ Ettől a névtől kezdve már más írással vannak írva az alábbiak, ugyanattól a kéztől, a mely a fennebbi két bíró nevét is belétoldotta.

1803. Simon András. A Varga-patak még nagyobb áradással nagyobb károkat tett.

1804. Simon András. Plebanus Török Ferencz meghal, helyébe brassai plebanus Vízi Ferencz hozatott. A szőcsök, vargák, fazakasok, esizmadiák. mészárosok boltja fölépült.

1805. Szeles Pál. Példás esztendei esőzés miatt az utak megromlottak, a gabona éretlen, a fű kaszálatlan maradt. Sokat az árvíz elhordott, törökbúza, harieska sok helyen takarítatlan maradt, tavasszal takarították bé, a földek miveletlen maradtak, drágaság lett, 3 r. frt. ment a törökbúzának vékája, a szegénység majd éhel halt, már a 8, 4, 2 garasos ezüst pénz is elholt volt, beszédetett, csupán papiros pénzre és 6, 3 más 1 kros rézre szorult az ország, a 6 kros réz, mely sustáknak mondatik, megirtkult, lázsival¹⁾ járt.

1806. Szeles Pál. A régi krajezárok, pulturák beszédettek, a drágaság nőttön nőtt. — A Varga-patakra kőhíd építettet. — Udvarhelytől—Csíkg országútja csináltatott.

1807—1808. Kassai Dániel. 1808-ban a sáskák a város felett keresztül mentek.

1809—1810—1811. Szeles Jakab. A mészárosok articulusokat nyertek 1809. 6. Ápr.

1812. Kállai József. Virágvasárnap 12 ház elégett a barátok szorosában.

1813—1814. Keszler Dániel. A kalapos ezéh articulussai 17^a Jan.

1815—1816. Kovács Imre.

1817. Daróczy József. Zetelakai Zsombori József Vízi plebanus mellé administratornak tétetett, halálával esperestnek és plebanusnak maradt. Nagy jégesők voltak, a határt elpusztította és nagy drágaság lett. A Botos-uteza üsmég végig kővel kirakatott.

1818. Daróczy József. Ebbe az esztendőbe is jég elverte a határt. Egy véka törökbúzának ára volt 14—15 frt, egy véka búzának 17—18 frt, még a korpát is megsütötték. Az emberek a fahéját is enni használták, sokan éhel holtak. A Bethlen-uteza is kiköveztetett, kirakatott.

1819. Keszler Daniel. A Botos-uteza végétől a Bethlen-uteza végéig a ref. templom és collegium előtt kővel kirakatott.

1820. Keszler Daniel.

1821. Szájdél János lett 15^a Febr.²⁾

1822. Szájdél János.

1823—24. Keszler Daniel. 1821—26. Szájdél János. 1827—28. Keszler Daniel.

¹⁾ = agioval.

²⁾ Ez az évkönyv folytatója.

1829. Szájdél János. A város új tanácsháza épült.

1830. Szájdél János.

1831. Kedves István, de csak 7 hónapokig durál. 1831-be lett esperest a plebanus Jánosi Elek úr. 1831. cholera uralkodott. 1831—32—33. Keszler Daniel.

1834. Szájdél János. 24. és 25. Jan. nagy eső és havazás volt, mely hirtelen olvadásával szörnyű vízáradás okozott, hidakat rontott, a Küküllőn levő szék hídját is járhatatlanná tette, míg meg nem csináltatta a szék.

1835. Szájdél János.

1836. Szájdél János. Megint cholera volt.

1837. Szájdél János. 1837-be egész aprilistól essős idő volt, aratáskor szár középig járt az arató, alig lehetett száraz helyet kapni a kalongyáknak, az egész székbe sok hidakat vitt el. Alsó-Siménfalván egy hirtelen felhőszakadás 55 darab ökröt temetett el, a falut kővel megrakta.

1838—1845. Szájdél János.

1846. Szájdél János, és váltotta fel Bodroki György. 1847. főbíró Bodroki György.

1848. Bodroki György. Ekkor a forradalom kiütvén, a várost megszállotta a császári katonaság br. Heydte dragonyos kapitány vezérlete alatt, s br. Heydte engemet Szájdél Jánost¹⁾, mint volt főbíróként erőltetett, hogy a bíróságot vállalnám fel. Mentegettem magam, de harmadnap iudő gondolkodás után megint velem együtt a teljes magistratust is felhívatott a szék házához és merőbe reám parancsolt, hogy elvállaljam, még pedig úgy, hogy ha gyengélkedem substituáljak, a directio responsabilitas rajtam lévén, mit tehettem, fel kellett vállalni, és Bodroki György lemaradt, — de mi nevezetesebb, mily sokáig kénlődött a város, hogy egy jurisdictio lehessen és unióljon, ne légyen annyi szakadás: úgy mint civilis rész, nemes rész (mely együtt két fél communitynak nevezetett) és várfölde. A br. Heydte kapitány és commendans rendeleténél fogva egyszerre a város egygyé lett, az én főbíróágomba s mint főbíró az egész városra disponáltam, mely meg is maradt.

1849. is Szájdél János. Ekkor volt a nagy forradalom, megszállotta a várost a Landsturm, oláh és szász csoport, a muszkák jártak keresztül-kasúl. Őszszel változott, lett Szeles Károly.

1850. Szeles Károly. Gr. Clam Gallas generalis a városra 30 ezer forint sarezot vetett s felmenvén hozzá s kérvén kegyességit, 15 ezerre hagyta, leengedte, még pedig hogy felét a reformatum collegium fizesse, és csak felét a város — s úgy is fizettetett.

¹⁾ Ebből látszik, hogy Szájdél János folytatja és vezeti tovább a Szeles János által kezdett Udvarhely történetét.

1851. Szeles Károly.

1852. Szeles Károly. Ezen évben 30-a Julii ó flge Ferencz József magyar király, Erdély fejedelme, Csík felől érkezett ide Udvarhelyre d. u. 3 órakor, meglátogatta a hivatalokat, megvizsgálta, a rabokot kikérdezte, 1 s fél óra múlva a Botos-útezőn lejöve kocsijába, a város végén levő ispotályt is meglátogatta.

1853. Czimbolmos Lajos. 1854. Kovács Móses tanácsai elnök név alatt, nem főbíró.

1855. Solymosi Károly lett polgármester, egészen megszűnt a főbíróság.

1856—59. Solymosi Károly polgármester

Az udvarhelyi tanács fizetése ezen évben májustól kezdve:

Polgármesternek	600	frt o. é.
Magistratualis 1-ső tanácsosnak	400	"
" 2-ik "	350	"
1 protocolista, expeditor s egyszersmind translator	250	"
2 concipistának egynek-egynek	200	"
1 politzáj revisor	350	"
1 perceptor	350	"
1 város gazdája	108	"
1 városi sebész vagy orvos	60	"
1 városi bába	40	"
1 magistr. diener fiz.	126	"
4 politzáj diener mindeniknek külön	100	"

Ezen esztendőben a város megvette a Csonkavárhoz tartozó minden jószágot, szóval minden hozzá tartozandókkal 41 ezer ausztr. forintokkal.

1851-be 1-ma Jan. udvarhelyi plebanus és főesperest Ferenczi József, ki fejevári kanonoknak tétetett a parochiale templomba elbűcsűzött.

5-ta Jan. 1859 érkezett meg az új plebanus és esperest Csík-Szent-Györgyről Csató József, ki 9-a béköszön és a volt plebanus, már kanonok által introducaltatott, melyet nagy ebéd követett.

12-a Jan. a fennebbi kanonok elutazott rendelt helyére Fehérvárra, innen lovasok és kocsik kíséretében egész Keresztúrig, ottan megint nagy ebéd lévén, lett az elválás.

1860-ba Solymosi Károly polgármester.

1861-ben Solymosi Károly polgármester, de a régi rendszer helyre állván, választásnál fogva lett

Főbíró Kiss István	400	frttal	Kovács Domokos	300	frttal
Tanácsnok Téglási Ádám	300	"	Simo János	300	"
id. Szaidel János	300	"	Városkapit. Boér János	350	"

1862 Junius 28-kán estve felé hozzám jöttek professor Korondi Móses, a Magyar Múzeum őrével Szabó Károly úrral, kik is kérdezősködtek a Budváráról mit tudnék; elbeszéltem, hogy régi irományok szerént volt Attila eszesének Budának vára, honnét nevezetik is; a tetején, még épületeknek kőfal ruderaí régebben nagyobb darabban a falak látszottak, de azután pusztult csak, ugyan most is látható. Az oldalába a Csicsér felől vadnak lyukak, melyek régebben, mert fiatal koromban értem, némely kőfallal, mészszel, más fával bé voltak rakva, melyek azután kibontattak, többen nagy bajjal járván fel oda; tágasocska üregek vadnak benne: mesterségesen készítették-é, vagy természetes üregek, ezt nem tudhatni, de annyit olvastam, hogy azon lyukak arra valók voltak, hogy veszedelem idején magokat menekülés végett oda húzassák össze. Azt is hallottam, hogy azon lyukakból a föld alatt canalis volna (hogy szükség esetében magokat másfelé onnan vonzassák), mely Farczád nál vonúlna ki, de nincs bizonyos tudomány az aránt, azonba meglehet. Elbeszéltem, hogy régi irományból olvastam, hogy a régi időben a Rhabanbárok áldozattétel végett a Budvárába gyűltek össze, ott tartották szertartásokat. Utoljára elővettem egy csinos kőből készült esákányt, mely szépen esákány formába volt, nyelinek annak rendi szerint lyuka, melyet ezelőtt több mint 30 évvel a Budvárába kaptam; ezen megörvendvén a Múzeum őre és Korondi Móses úr, kérték, hogy adnám a Múzeum számára, mert ez ritka régiség; jó szívvel oda is adtam, azt mondván, a Múzeumba behelyezik, nevemet is reá ragasztván, nem csak, az újságba is ki fog iratni. Ezen kívül az udvarhelyi váron a bástyáin lévő inscriptiot is, mely deákul van, általadtam, magyar fordításával együtt, melyeket nagy köszönettel fogadtak. Ezen esákány-adás az újságba az Korunkba e szerént jött ki 10-ik Aug. lévő darabba a régiségek közt: Idősb Szaidel Jánostól a Budvára romába ezelőtt 30 évvel talált eredeti régi kőesákány.

Jegyzék a kápolnás oláhfalviak kápolnáikról.

1-ső papalis bulla költ 8-ik Orbán pápától 1643-ik eszt. 29-ik Augusti az hargitai kápolnáról a sz. Péter és sz. Pál napján véghez ment búcsúról.

2-ik papalis bulla költ 11-ik Kelemen pápától 1721-ik esztendőben 13-ik Martii a faluba benn lévő kápolnáról.

Ezeket jegyzettem volt ki 1835-ik évben az Oláhfalú részére költ egy transmissióból.

23-ik Junii 1864 virradólag a Varga-patak annyira nőtt, hogy a pinczékét megtöltötte, az házakba bément, megiszapolta, az emberek sok helyen a híjjúba szorúltak, a kaszármába a katonák bérekedtek, lármadobot vertek későbbben.

KÜLÖNFÉLÉK.

Három erdélyi mennyezet-festésről.

I.

Huszonöt évvel ezelőtt a magyar műrégészet egyik úttörője, *Rómer Ferencz Flóris*, valóságos rajongással írt a *gogányvárakjai* szegényes, eldugott templom mennyezet-képeiről. Ő nem is látta a festményeket, s a mit öröbeesű művében¹ róluk mond, azt nagyobbára *Schultz Ferencz* följegyzéseiből állítja össze, kinek nevéhez e megbecsülhetetlen fölfedezés dicsősége fűződik. Schultznak szándéka volt az egész mennyezet lefestése és tüzetes ismertetése; de mielőtt ezt tehetné volna, meghalt s azután senki sem vállalkozott tervének végrehajtására. Rómer szintén hiában sürgette a lemásoltatást, s e ránk nézve mérhetetlen becsű mennyezet napról-napra pusztúl, a nélkül, hogy róla bár vázlataink lennének.² Pedig ő utalt a virágornamentika szépségére, a képek címereinek érdekességére, az alakok ruházatának becseré s kérte a „Műemlékek Országos Bizottságát“, hogy „találjon módot, miszerint ezen unikum a nemzetnek megmentessék, nehogy valami eshetőség vagy az emberek közömbössége és tudatlansága által még ettől is megfosztassunk.“³

A közömbösség és tudatlanság közvetlenül nem ártottak ugyan; de az idő itt is érezteti, hogy nem ismer kíméletet. Sürgős tehát, hogy a további pusztulást az arra hivatottak meggátolják, s a lemásoltatásról gondoskodjanak.

Különben a falu, mely e műkincseket őrzi, a Kis-Küküllő egyik mellékvölgyében, Bonyha és Erzsébetváros között fekszik. Körülötte hegyek emelkednek, melyek közül egyikén valaha vár állott. Ennek ezelőtt pár évvel még alapköveit is kiszédték. A gót stílus — most

¹ Régi Falképek Magyarországon. (Monumenta hungarica archeologica.) Akad. kiadás. Bpest, 1874.

² Csupán három négyzetről vannak másolatrésztetek *Nemes Ödön* marosvásárhelyi polg. isk. igazgató birtokában, ki Marosvásárhely vidékén maga is igen nagy értékű falfestményeket fedezett fel, melyeknek még sehol ki nem adott hű másolatai szintén nála vannak.

³ Rómer idézett művében 108—109. l.

ref. — templom a falu közepére, a várhegy alá épült, s „külsője oly szegény és semmit sem mutató“, hogy míg külsőjét át nem lépjük, alig merjük elképzelni mennyezet-festéseinek azt a nagyszerűségét, mely benn egyszerre meglep. Rómer látatlanul is lelkesült értök, de értéküket nem becsülte túl, mert az a 48 festett négyszög, mely a templom hajójában a mennyezetet képezi, valóban fölséges alkotás. A hajó hosszában nyolczanként, szélességében hatonként vannak elhelyezve, s úgy az egész elrendezés, mint az egyes táblák a legnagyobb változatosságot, izlést és leleményességet mutatják. A virágok és levelek alakításával, a színezéssel, a merész csavarodások- és összefonásokkal a festő minden táblán remekelt s méltán írhatta róluik Schultz után Rómer, hogy „a díszitményi festés mintaképei“. Részletes ismertetésüket s megfelelő méltánylásukat csak akkor várhatjuk igazán, midőn már másolataikban közkincesökké válnak, addig Rómer közleményének mintegy kiegészítéseül adjuk a beosztás táblázatát; előbb azonban néhány megjegyzést kell fűznünk a Schultz által csak vázlatosan ismertetett beosztáshoz.

Schultz a négyszögek számítását az északi szegleten, a templom közepén emelkedő boltív felől kezdte.¹ Az *első* tábla, szerinte, Mária fogantatását tünteti fel.² Most ez a mennyezet egyik legrongáltabb darabja. Öt évvel ezelőtt — midőn ott jártunk³ — a rajta levő két alak fejét már csaknem egészen szétmosta és leáztatta a behulló esővíz. Ugyanez a sorsa a mondatszalnagnak is, melyet az alakok kezökben tartottak. A betűknek alig fele maradt épen rajta.

A *második* tábla növényornamentikát tüntet fel, s az ezután következő négyszögeken a főszerep a díszitményeknek jut, csak az első sorban uralkodnak az alakok a díszitmény felett. Így mindjárt a *harmadik* táblán találjuk a keresztjét fogó Jézust,⁴ míg a *negyedik* egy angyalt láthatunk. Az *ötödik* festett mezőben Schultz a szép levdíszszel befont férfiút Szent-Györgynek írja, de ez kétségkívül nem lehet ő. A szakállas, bajuszos, nyúlánk alak ugyanis hosszú lándzsáját előre szegezve fut, előre néz s lábainál egy állat rohan vele versenyt. Ruházata könnyű, — míg Szent-Györgyöt rendszeren pánczélosan ábrázolják, — s a vele futó állat semmi esetre sem lehet sárkány.

¹ Tehát északról keleten át délre halad a számlálással, s midőn egy sort elvégez, a következőt újra északon kezdi. Ezt azért tartjuk szükségesnek megemlíteni, mert ő ezt nem mondja meg, s így a ki a mennyezetet nem látta, nem tájékozhatja kellően magát a beosztásról. Könnyítésül csatoljuk a táblázat is.

² Szerintünk, kik ezt a mennyezet-festést legujabban megtekintettük, az *Angyali üdvözetet* ábrázolja, felirattal: [Ave] Maria gratia [plena]. Szerk.

³ *Iff. Nemes Ödön* — most joghallgató — barátommal, ki az apja birtokában levő fennebb említett 3 vázlatot, valamint az ádámosi templom mennyezetének vázlatát fölvette.

⁴ Szerintünk a keresztől levételt.

Vadászkutyának látszik. Talán *Nimród*ot, a vadászt ábrázolta e képen a festő, a mi ismét legalább annyiban nem lehetetlen, hogy más ó-szövetségi alakot is találunk a négyszögek díszítményei között.¹ Ott van pl. a *tizenhatodik* táblán *Sámson* az oroszlánnal. Nem hiányzik azonban a sárkányölő *Szent-György* sem, csakhogy egészen elrejtőzött a *huszonkilencedik* négyzetben, az ötödik sor növényornamentikái közzé úgy, hogy Schultz a környező tisztán virág- és levéldíszek között észre sem vevén, e tábláról egyáltalában nem szól. — Az első sor *hatodik* négyszöge végül igen finom, koszorú alakú, egyszerű és nemes díszítménnyel környezett püspököt ábrázol.

A második sorban emberi alakok nincsenek. E helyett a *nyolczadik* és *tizenegyedik* virágos mező közepén egy-egy címér foglal el pár cm. helyet. A nyolczadikon a csinos paizs piros mezejében (címer-tanilag) balra fordult ezüst kigyó szájában kereszt aranyalmát tart;² a másik a négyfelé osztott magyar címerpaizs, melynek felső jobb mezejében egy ágaskodó egész oroszlán, az alsóban a négy vízszintes polyá, — a felső balfelen kettős, ezüst, talpas kereszt, s alul a három dalmát leopárdfej néz ki a piros mezőből. Erről mondja különben Schultz, hogy „magyar címér és a Hunyadi családé”.³ Két címér díszíti a következő rendet is. Egyiken — a *tizenötödiken* — három rózsza a címerkép,⁴ míg a 17. piros mezejű paizsát jobbról balra ferdén szeli három ezüst polyá.

Rómer még csak egy címert említ meg, a mely szerinte a 33. táblán foglal helyet és „Anjou lilimokat” tüntet fel. Ez nem a 33., hanem a 39. négyszögben található, s piros mezejében csak egy lilim van. Tényleg címert kapunk a 33. négyszögben is, csakhogy annak piros mezejében zöld hárslevelet és arany csillagot találunk. Tán a Rathold nemzetség címere. Mindeniket díszítmények övezik.

A *harmadik sor* ismét csaknem oly tartalmas, mint az első. Az ezen rendbe jutó 14-ik táblát két fegyveres küzdő vitéz alakja teszi a mennyezet egyik legérdekesebb részévé, s csaknem mellette, a 16-ik Sámsonat ábrázolja az oroszlánnal. Ugyane sorban kezdődik az evangelisták jelképes ábrázolása. Máté nyitja meg a rendet a 13. négyszögben, János a 17-diken van,⁵ Márkot a 31-ediken s Lukácsot a 36-odikon találjuk. Elhelyezésük tervszerűsége mutat, a mennyeiben egy-egy sort nyitnak meg és zárnak be, s egy sorban kettenként, a hajó keleti és nyugati szélső négyzetsoraitól egyenlő távra, mindkét

¹ Szerintünk *szent Egyedet* kívánja ábrázolni ez a lándzsás, hosszú szakáltú, mezitelen férfi alak. Szerk.

² Ez a bethleni Bethlen család címere.

³ Rómer idézett műve 108. old.

⁴ Ezt annak idején nem ismertük meg. Csak Rómer és Schultz után írhatom.

⁵ De csak a jelvénye: egy fehér gloriával övezett *sas*.

felől számítva a harmadik rend első és utolsó négyszögét díszítik. Mintegy bezárják a *negyedik és ötödik* sor levél- és virágdíszítményeit, melyeknek úgyszólván külső szeglet-bástyáit képezik. Mindeniknél találunk mondatszalogot is, mely a symbolizált evangelista nevét tartalmazza, a szokásos „Sanctus“ jelzővel. A külön ki nem emelt többi négyszöget a szebbnél-szebb és változatos növény-ornamentika tölti ki. Az egésznek beosztása tehát a következő:

KELET.

Mária fogantatása (?) Annyali üdvözllet	Növény ornamentika	Keresztjét fogó Jézus? Jézus keresztről levétele	Angyal	Nimrod (?) Szt.-Egyed	Püspök
Növény ornamentika	Növény díszítmény, közepén a kígyós címerrel	Növény díszítmények		Növény dísz, közepén a magyar címerrel	Növény ornamentika
Máté evangelista	Küzdő vitézek	Növény díszítmény, közepén a 3 rózsás (?) ezímerrel	Sámson	Növény dísz, 3 fehér rézsitos pólyás címerrel	János evangelista jelvénye
Növény díszítmények					
Növény díszítmények				Szt-György	Növény ornamentika
Márk evangelista	Növény ornamentika	Növény dísz a hárslevelles címerrel	Növény díszítmények		Lukács evangelista
Növény díszítmények		Növény dísz az Anjou címerrel	Növény díszítmények		
Növény díszítmények					

ÉSZAK.

DÉL.

NYUGAT.

Sem a festő nevének, sem a keletkezés idejére vonatkozó évszámnak semmi nyoma. Az utóbbira talán majd a címerek adnak biztos

útbaigazítást, mert Rómer és Schultz azon föltevésére, miszerint a festmények a XIV-ik századból valók, az eddiginél több bizonyíték szükséges.¹

II.

Mig ebben az egyházban egyre jobban pusztúlnak a félezeréves képek, addig az *ádamosi* unitárius templom csak nemrég nyert új fedelével pár évtizedre — legalább az idő rongálása ellen — biztosítja négy százados mennyezet-festését, mely egykorú, bár nem egy-stíliu a templommal. A templom a késő gótika műve. Három emeletes, lőréses, tornáczos, lábas tornya védelmi czélokra készült. Ott fekszik az Ádamoson átvezető kis-küküllővölgyi országút mellett. Többször igazíthaták, s nyugati és déli ajtaja bizonyára ily alkalommal vesztette el csúcsíves idomát s alakult félkör-ívessé. Hajójának többi része egészen eredeti alakjában maradt meg, s a szentély kőboltozatát is csak az utolsó renováláskor szedték le. Akkor nyerte ez a rész kívül párkányfejét, s benn azt a deszkamennyezetet, mely feltűnően kopár ellentéte a hajó festett mennyezetének.

A képeket csak nyitott ajtónál láthatjuk kellően, mert a hajó három déli ablaka közül a középsőt elfödi az eléje épült portikus s a szentély ablakai ide keveset világítanak. Pedig a gyér világosságban a maga nemében igen értékes mű tűnik szemünkbe, mely szépség és változatosság dolgában messzire marad ugyan a gogány-váraljaitól; de nevezetessé teszi az, hogy *a legrégebb ily fajta magyar renaissance munka s egyszersmind Magyarország eddig ismert legrégebbi évszámos mennyezet-festménye.*² Keletkezése évét a festő a diadalívtől számított első sor negyedik tábláján jelölte meg. A mohácsi vész évében (1526) festették, s az évszám arab jegyei kétségtelenül e korra utalnak. De maguk a díszítmények is a XVI. század elejére mutatnak. Az 56 négyzetben csak hét-féle változatot kapunk, s ezek mind a diadalívvel párhuzamos négyszögeken sorakoznak. A többi sor a hajó hosszában ugyanazon renddel ismétli az előtte álló tábla díszítványát, a mi alól csak a második sor negyedik táblája képez kivételt, hol a fölötte állóval mindenben egyező keretben új motívum gyanánt közbül új czímer van.

Az *első* négyszög alapszíne sötétkék. Közepét az átlók és a középvonalak irányában elhelyezett nyolcz, sárga színű erezett hegyes levél foglalja el, mely köré az átlók irányában, koncentrikus negyedikörökből alakított, egymás alatt átbúvó szalagok fonódnak. Színök világoskék, sárga és vörös. Két-két szembefekvő köze nagyjában lencse-átmetzetet mutat. Széleiken fehér szegély húzódik végig, közepüket virág-

¹ Szerintünk a mennyezetfestés a XV. sz. végéről való. Erre vall az ornamentika, erre a feliratok betűje s a czímerek formája stb.

² Huszka József szerint az eddig ismert legrégebbi festett famennyezet 1613-ból való volt. (Magyar iparművészet, I. évf., 1. sz., 21. old.) Ez csaknem egy kerek századdal régebbi.

kehely alakra stilizált hármás babérlevél és bogyo-sor foglalja el, melynek haladó iránya az átlók két felén ellenkező.

A babérlevél és bogyo teszi a *második* tábla díszítményének is egyik alkotó elemét. E négyszögben egy vörös keretű kisebb négyszög van, melynek világos mezejét csaknem egészen betölti egy csúcsára állított hatszög átlói irányában stilizált sárga cserlevél-dísz, s a hatszög középvonalai irányában az előbbieket alól kibúvó világos cserlevelek. Ezek széle és szára összekötve hatszögű homorúlast képez, melyben ismét csavaros küllőjű kör áll. Négy kör-alakú díszítmény foglalja el a belső négyzet sarkait is, s a külső és belső négyzetek között a sarkoknál újra nagyobb kört találunk, melyben a belső négyzet kibébitett cserlevél dísz ismétlődik. A négyszögek szalagdíszét pedig a leírt babér ornamentika teszi, mely az első tábla ilyenmő díszével jóval nagyobb méretű s levélhegyével és bogyoival a szalagon az óramutató irányát követi. Színezése — középen elválasztva — a szalag külső felében sárga, a belsőben világos-kék.

A *harmadik* tábla világos-kék mezejében egészen sajátos levél-díszítménnyel találkozunk. A négyszögű mező átlói irányában nagy, s középvonalai irányában kisebb fehér és sárga színű erezett levelek csavarodnak, melyek az előbbi táblánál talált csavaros küllőjű körből indulnak ki. A jobbfelőli alsó nagyobbik levélben az ott olvasható közös szárú két M (MM.) valószínűleg a festő nevét rejti.¹ De ha a nevet ebből még most nem is fejthetjük meg, a korra nézve bizonyos mond a *negyedik* tábla. Ennek belseje egy kétszer keretelt világoskék alapú négyszög, melyben ezimerpaizs és ebben hegyével lefordított nyitott körző s vonalzó áll. Ezek felett a paizs mezejében olvasható az 1526. évszám. A keret-szalagot a már ismert babér motívum alkotja.

Változatosabb az *ötödik* négyszög. Közepén két egyközépű kör helyezkedik el, melyek közül a belső méretre és küllőire nézve egészen egyenlő a 3. tábla középponti körével. A külső kör szélétől a négyszög középvonalain stilizált egyes virágkelyhek érnek a négyszögnek majdnem a széléig, s az átlókon összetett virágkelyhek nyúlnak a szegletekbe, melyeknek felső darabja az alsóból nővő különfajú virágból alakult. A kehelyközöket végül körös díszítmények teszik változatosabbá.

A változatoságban a *hatodik* négyszög sem marad hátra, mely a 2. és 4. mintájára külsőre és belsőre oszlik, s a belső része egészen ismétli a második tábla belsejének díszítményét. A külső azonban új motívumot alkalmaz, a mennyeiben a belső négyzet csúcsaihoz irányuló díszítményből kétfelé egy-egy behajló levél halad a középvonalak felé, s a keleti és nyugati két szembefekvő oldalon a kettő hegye találkozáván, a behajlások szögében kördíszítmény van, míg az északi és déli oldalaknál a két levélhegy nem ér össze, s az így támadó nagyobb tért esinos lilium- vagy tulipán kehely ékesíti.

¹ Ez az alább említett *Medgyesi Mihály*, az 1694-iki javító, monogramja lesz. Szerk. 42*

A *hetedik* tábla egyesíti az 1., 2., 4. és 6. egyes motívumait, csak az elhelyezés más. Az átlókon egyenes babérlevél és bogyó szalag megy saroktól sarokig. Így X alakot képez, s a négyszögnek ezek által formált háromszögtereiben a már többször alkalmazott cserlevél díszítmény illeszkedik. Ezzel vége a rendnek, de az önálló díszítményeknek is. Még csak a második sor czímerét kell felemlítenünk, mely Szeben czímeréhez hasonlít. A paizs mezeje közepén vízszintesen két részre oszlik. Alja veres, felső része világospiros. A két felső szegletből egy-egy hegyes, kétélű kard irányul a vörös mező aljába. Egymást a mezők elkülönítésénél ferdén keresztezik, s keresztvasaik végétől egy lóheríves ötágú korona emelkedik feléjük. Nem tudjuk, hogy a czímer kié, ezt a későbbi kutatás dolga kideríteni. Még csak annyit jegyzünk meg, hogy a négyszögek aránylag elég épek, s a mi rongálódás van rajtuk, azt a régebb befolyt esővíz okozta. A nagyobb romlás azonban még a XVII. században eshetett, mert ugyancsak a széleken régi mázolt deszka betoldások vannak. Ezt az igazításfélét jelölheti az északi szélső sor egyik ily deszkadarabján a következő, betűfonásokkal és rövidítésekkel készült kis felírat:

AN[NO] DOM[INI] 1694.
ERIGEB[A][TU]R P[ER] MIC[HAELEM] MEDGYESI
TEMPORE CURATORIS FRAN[CISCI] SZABÓ.

Ezzel be is fejezhetjük e mennyezetképek ismertetését, melyek a renaissance festészetnek Erdélyben meglehet, hogy első ily fajta próbái, s talán utolsó emlékek is a XVI. század alkotásaiból.

III.

A legfiatalabb mennyezetet hagytuk legutoljára. Ez is több, mint 250 éves. Maros-Torda megyében Régen közelében Magyar-Fülpösön van az ottani ref. templomban. Egészen félre esik az országúttól, s mégis elég szerencsés volt, hogy virágdíszítményeit — bár a színezés nélkül — lemásolják.¹ Ez már nem egykorú a templommal, s lehet, hogy még ezelőtt is voltak ott ilyenek. Most hosszában 9, szélességében 6, tehát összesen 54 tábla borítja fenn a hajót. Csupán a nyugati sor hat négyszögén van egyszerű pikkelydíz, s a mennyezet közepén két feliratos tábla. A többi rendkívül változatos. Festőjük a 46 négyszögön legalább negyvenféle mintát használ, melyekben igen sok a magyar motívum s éppen ez az egészben a túlnyomó. Közülök némelyik meglepően szép. Van ott mindenféle beosztású négyszög. Van átlós, középvonalas, hullámos; némelyik négyszögben a festő a virágot magyarosan cserépre ülteti, másokban a szép virágdíszítményt kar

¹ Deák Lajos marostordai tanfelügyelőnek vizsga alkalmával tünnek fel a kiválóan szép, magyaros minták s ő aztán a mennyezetet lerajzoltatta.

nyújtja elő, s van olyan is, a mely kehelyből nő ki. Virágai közül gyakori a szegfű, tulipán és rózsza. Kacsokat és indákat is bőven találunk. Uralkodó szín a piros és zöld; elég sűrűn fordul elő azonban a kék és sárga is. Általában nem a színezés szépsége adja meg a menyeyezet értékét, mert éppen ez sikerült a leggyengébben, hanem a minták teszik az egészet változatossá és becsessé. Ezekben egyszerű festőjük roppant leleményes.

A mennyezet 1642. novemberében készült, midőn a templomot kiigazították. Ezt a két középső tábla mondja meg, melyek közül az első szélén ott van a pap neve:

MINISTER ECCLESIE VALENTINVS.

E táblát czímer is díszíti, vagy helyesebben díszteleníti, mert maga ez a kép igen gyenge szerzemény. A czímer égszínkék mezőben ágaskodó idomtalan egész egyszarvú. Sisakdíszül koronából kinövő fél egyszarvút találunk, s az egészet, a foszlányokkal együtt bekeretelt piros mező fogja körül. Alája jön a felirat,¹ mely a második táblán a Johannes Mensarius nevével, s a rá következő — itt már ismételt — 1642. évszámmal végződik. Különben egész terjedelmében, sorról-sorra a következő:

I.

In no mine²

Sacro sanctae individuae Trinita-

tis: Anno a partu virginis M: sex:

42 in mense novemb(ri)s ex pristina desola-

cione cum omnibus ex is Dei bonitate restauratum

per gene(rosu)m domin(um) Nicol(aum) Caspar:³ templum hoc:⁴

II.

Auxilio primogeniti subsidio exte

nso illustrissimorum domini domini Georgii

Rakoczi, Dei gratia principis Tran:

silvaniae etc. et dominae dominae

Susannae Lorantffi principissae etc:

Cum iidem duobus filiis Georgio et ju-

niore Sigismundo foeliciter regnarent

¹ Közölték igen sok hibával és kihagyással az erd. ev. ref. egyházkerület 1891. évi Névkönyvében, a XLIII. oldalon.

² Megszakítva.

³ Valószínű, hogy az egyszarvú czímer a Gáspár Miklósé, kit a felirat említ. A gyalakúti ev. ref. templomban a *szövérdi* Gáspár János sírkövén — a mint Orbán Balázs írja (Székely föld IV. 34.) — szintén egyszarvú czímer van. Nem lehetetlen, hogy Gáspár Miklós is e család egyik tagja volt.

⁴ E sor az előbbieknél sokkal apróbb betűkkel a festett belső keret párhuzamos vonalai közzé esik. Talán ezért nem vette észre az is, a ki a Névkönyvbe M.-Fülpöst leírta.

Omnis, quis invocaverit nomen Domini, salvus erit.

Joel. cap. 2.

JOHANNES MENSARIUS

1 6 4 2.

Bizonyára ez az ideírott János asztalos, vagy ha úgy tetszik Asztalos János lehetett a mennyezet festője. Az ő esetje alkothatta a nyugoti karzat feljárója deszkaoldalának szép hullámos tulipán díszét, s tán azt a kardos magyar alakot is, melyet annak idején a déli ajtószárny belső felére festettek. Ezt más alkalommal még röviden ismertetjük; a festmények tüzetesebb méltatása pedig ahhoz jobban értő szakemberek feladata.

Kelemen Lajos.

Műtörténeti tanulmányút.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet decz. 7. vál. ülésének megbízásából az egylet titkára és pénztárnoka dr. *Radisics* Jenővel az orsz. iparművészeti múzeum igazgatójával decz. 9-én útra keltek, hogy a Kis-Küküllőmegyében lévő régi templomok és kastélyok műtörténeti emlékeit, régiségeit megtekintsék s azokról fénykép felvételeket és feljegyzéseket téve az egyletnek jelentést tegyenek.

A hármás bizottság legelőbb is Balázsfalván állapodott meg, hogy az ottani culturintézeteket és műemlékeket megtekintsék. Az érseki palotában szívélyes fogadtatásra találtak. Műkincsekben ugyan szegény az érsekség, mert a forradalom előtti időből semmi sem maradt fenn; de maga az érseki palota is érdekes műrégiség, mely a XVI. század derekán inséges munkából épült, mint azt a rajta lévő egykori kőbe vésett felirat mondja, mely szerint:

Hanc domum fecit edificare *Georgius Bagdi* et terminavit eam post Christi nativitatem anno MDXXXV. tempore magnae famis, cum agricola suum faciebat unum cubulum tritici florenis quatuor vel citra, hoc opus fecit *Stephanus Lapi de Tasnád*.

A kastély később Apaffy Mihály fejedelemé volt, róluk szállott a kir. kincstárra, mely azt a g. kath. érsekségnek adományozta.

Balázsfalváról *Küküllővárra* ment kocsin a bizottság, a hol a régi gotikus (most ref.) legújabbban restaurált templomban megtekintette a *Bebek Györgyné* — *Patócsy Zsófia* (m. h. 1583.) fehér márvány sarkophágját (Lásd bővebben az Erdélyi Múzeum 1897. évf. 288. l.) s a szép történeti szerepet játszott várkastélyt, mely magas dombélen emelkedik s négy kerek bástyatornyával ódonszerű hatalmas erősség volt a régi időben. Mostani alakjában gr. Bethlen Miklós építtette a régi fölé, a múlt század végén. Erről szól a várban levő két felirat. Egyik a kapu fölött, a Bethlen- és Csáky-czímer alatt, így hangzik:

Arce[m] hanc cum superaedificiis erexit, adornavit, stabilivit
Comes Nicolaus Bethlen MDCCLXIX.

A másik felírat a kastély I. em. erkélye homlokán állott (most a várkastély háta megett van elhelyezve) s így szól:

Anno 1773. Arce[m] hanc restaurari, innovari et adornari fecit excel.
ac illus. d. Comes Nicolaus de Bethlen Sacrae S. Reg. Mai.
camerarius status et gubern. act. int. consiliarius et per magnum
Tranniae principatum thesaurarius regius 1773.

Küküllővárról decz. 10-én tovább folytatta útját a bizottság *Adámosra*, a hol a régi gótikus (most unitárius) templomot tekintette meg, melyben a fennebb ismertetett 1526-ból származó mennyezet falfestményeken kívül érdekes két régi keleti szőnyeg s egy 8 üléses XVI. sz. művészi faragású templomi karosszék van.

Ádámosról *Abosfalvára* s onnan még u. a. nap délután *Gógánvárallyára* (Erzsébetváros közelében) mentünk az ottani középkori (most ref.) templom mennyezet-festései és faragott templomi karosszékei megtekintésére. (Erről lásd a fennebbi ismertetést.)

Visszatérő út közben *Bonyhán* gr. Bethlen Árpád kastélyában régi ötvös műveket talált a bizottság s Bethlen Miklós önéletírásának eddig ismeretlen eredeti kéziratának ott létéről hallott (de nem láthatta.)

Éjszakára visszatérve *Abosfalvára*, br. Apor István úr vendégszerető kastélyába, itt a régi Apor-műkincsek gazdag tárházában az erdélyi ötvösségnek remekeiben (serlegek, boglárok, diszövek, mentekötők, nyakékek) szőnyegekben, fegyverekben, órákban, régi himzésekben, legyezőkben, képekben, tajték-pipa gyűjteményben egész gazdag múzeumot talált, melyeket a műértő lelkes főúr készségesen átengedni ígért a párisi és kolozsvári kiállításokra. Harmadnap (december 11-én) egy műemlékekben gazdag szász falu, *Bogács*, középkori temploma megtekintésére indultak (Medgyes felé), melynek kora-gót stílusú oszlopos, szőlőgirland díszítésű csúcsíves ajtaját s bent az 1533-ban készült páratlan szépségű fafaragványu és berakott művü karszékeket lefényképeztük és rajzoltuk. A szárnyas-oltár képei és a szőnyegek is nagy műértéket képviselnek itt s van az egyháznak két régi (XV. és XVII. sz.) serlege, melyek az erdélyi régi ötvösségnek műremekai.

A templom négy-ülékes mennyezetes egyik karosszéke hátsó lapján szép gótikus betűkkel ez a felírat van bevésve:

Hoc opus perfectum per me Johannem Reichmuth
mensatorem Schegesvariensem ad laudem
et honorem Marie virginis a. 1533.

A karosszékek előrészen különféle faragványok között az egyik egy bagolyot ábrázol ezzel a körírral:

Ich pin eyn Fogel und heys dy Ayl, und wer nich hasset, den schent (schändet) die payl.

(Madár vágók, nevem bagoly, a ki gyűlöl, verje meg a ragya!)

Szembe még hosszabb, 8 ülésű, ugyanilyen karosszék van.

Az oltár főképei aláírása: S. Katerina, S. Maria, S. Magdalena. A későbbi kehely felirata: Ex thesauro sacro past. Math. Barth. anno 1651.

Bogácsról vissza Abosfalvára s innen a Kis-Küküllő völgyéből a Maros völgyébe kocsiztunk aztán át br. Apor István ur fogatán s Maros-Vásárhelyen szálltunk ismét vonatra; miután három napon át 182 km. útat tettünk meg kocsin, december közepén, gazdag eredményel és Erdély még kiaknázatlan s nagyrészt ismeretlen műkincsei iránt elragadtatással térve meg az élvezetes és tanulságos körútról.

Sz. L.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet

Decz. 7-én ig. vál. ülést tartott dr. Szamosi János elnöklete alatt, kit a választmány Ó Felsege által alelnöki tisztében való megerősítése alkalmából szívélyesen üdvözölt.

A folyóügyek elintézésén kívül tárgyalatott az Erdélyi Kárpát Egylet megkeresése, hogy a Múzeum-Egylet a Mátyás szobor leleplezése alkalmára tervezett néprajzi kiállításra engedje át a régiségtár megfelelő tárgyait. A választmány a kérés teljesítését elvben elhatározza s a tárgyak kiválogatására bizottságot küld ki: Szádeczky Lajos titkár, br. Mannsberg Sándor, dr. Márki Sándor és a régiségtár öre személyében.

Alelnök jelentést tett arról, hogy Radisics Jenő orsz. iparművészeti igazgatóval és az egyl. titkárával kiválogatták azokat az ékszereket, melyeket a küküllői régiségekből az Iparművészeti Múzeumnak a női díszmunte restaurálásának költsége (300 ft) törlesztésére átengedhetőkné tartanak. Ezek a következők: egy arany karperec (150 ft), 4 teljes nagy boglár (25 frtjával = 100 ft), 2 csonka nagy boglár (20 frtjával = 40 ft), 2 kisebb boglár (15 frtjával = 30 ft), 2 kis boglár (10 frtjával = 20 ft), 2 türkisz (5 frtjával = 10 ft) = összesen 350 ft értékben; ugy hogy az 50 ft árkülönbözet az Egyletnek készpénzben megtérítendő. A választmány tekintettel arra, hogy ezek mind fölös példányok s hogy egy orsz. múzeumnak tulajdonába mennek át: azzal a kikötéssel átengedi, hogy az ékszerek eredete s az Erdélyi Múzeumból való származása az Iparművészeti Múzeumban megjelöltessék.

Titkár előterjeszti, hogy a Kis-Küküllő megyében lévő műtörténeti tárgyakról érdekes jelentést kapott, melyek meg szemlélésére körutat terveznek Radisics Jenővel az orsz. iparművészeti múzeum igazgatójával. A választmány megbízza a titkárt és Békésy Károly pénztárnokot, hogy a Kis-Küküllő megyében levő régi templomok műtörténeti tárgyai megtekintésére menjenek ki s azokról a legközelebbi vál. ülésen tegyenek jelentést.

Végül az ásványtár öre Szádeczky Gyula engedélyt kér arra, hogy a bécsi palaeonthologia intézet igazgatója kérésére a Herlich—Ürmösy-féle palaeonthologiai gyűjteményt tanulmányozás czéljára kikölesönözhesse. A választmány a kérés teljesítését, térítvény és a kellő biztosítékok mellett, megengedi.

A kik a Múzeum-Egyletbe lépnek, az 5 frt évi tagdíj fejében az egylet egyéb kiadványával ezt is megkapják.

Belépésre jelentkezés vagy előfizetés bármikor történhetik, akár az év elején, akár évközben. (mely esetben az eddig megjelent füzeteket is megküldjük).

Jelentkezések szakosztályunk titkárához intézendők Kolozsvárt, (Székypalota).

A könyvkiadókat és írókat kérjük, küldjék be kiadványaikat és műveiket az „Erdélyi Múzeum“ szerkesztőségébe — ismertetés végett.

Az Erdélyi Múzeumban közlendő *dolgozatokat* és ismertetésre szánt műveket *Szádeczky Lajos* titkárhoz (Széchenyi-tér, Székypalota) kell küldeni; a *lakásváltás* szintén nála jelentendő be.

A tagsági díjak az év első harmadában küldendők be. Április havától kezdve postai megbízással szedjük be a tagdíjakat.

A múzeum-egyleti tagdíjak az egylet pénztárosához, *Békésy Károly* dr. úrhoz (Majális utcaza 2.), a szakosztályi tagdíjak és előfizetések pedig a szakosztály elnökéhez, *Szamosi János* dr. egyetemi tanár úrhoz (Székypalota) küldendők.

A szakosztályi tagsági díj 50 (ötven) forinttal egyszer s mindenkorra megváltható.

Tagok számára az Erdélyi Múzeum I—X. és XII. kötetei együtt és egyenként rendelve *1 frt 50 krajczárjával* kaphatók. A XI. kötetből még meglévő 5 példányt csak az összes (I—XII.) évfolyamok megrendelőinek adhatjuk, még pedig 3 frton számítva. A XIII. kötet ára 2 forint, a XIV. köteté 3 frt. Tagoknak egyes füzeteket (a XI. köt. 1, 2, 3. füzete kivételével, a melyből már nincsen), a mennyire a készlet engedi, 30 krajczárjával adunk.

Nem tagok számára az I—XIII. kötet (a XI. kötet kivételével) ára 2—2 frt, a XIV. köt. 3 frt; egyes füzetek ára 50 kr.

1897 december 12-től 1898 január 17-ig fizettek:

1897-re: dr. Balog Arthur.

1898-ra: Aradi kir. főgymnasium. Aradi állami főreáliskola. Aradi kereskedelmi akadémia Barabás László. dr. Békéfy Remig. Budapesti VIII. ker főgymnasium. Butyka Dezső. özv. Cserei Jánosné. Dévai áll főreáliskola. Dévai főreáliskolai önképző-kör. Erzsébetvárosi állami főgymnasium. Fülöp Adorján dr Imre Lajos. Jászberényi főgymnasium. dr. Karácsonyi János. Képművelési könyvtára. Koos Ferencz. Kuncz Elek. dr. Magyar Károly. Marosvásárhelyi Carus. Nagyszebeni állami főgymnasium. Naláczki Ödön. Craftsik József. Pannonhalmi főapátság könyvtára. dr. Pecz Vilmos. Polgári Károly. Bácz Lajos. Révai Leo. Sárospataki főiskola főkönyvtára (csak 2 frtot). Sepsiszent-Györgyi főgymnasium (csak 2 frtot). Sümeghi reáliskola. Téglás Gábor. Zentai községi gymnasium. Zilahi főgymnasium. Zombori főgymnasium (csak 2 frtot).

NB. A kik csak két forintot küldtek be, sziveskedjenek utólag még egy forintot küldeni, mert úgy a tagsági mint az előfizetési díj évenként három forint.

Dr. Szamosi János.

TUDNIVALÓK.

Az Erdélyi Múzeum július és augusztus kivételével havonként 3—4 ívnyi terjedelemben jelenik meg és a szakosztály ülésein fölolvastott vagy bemutatott dolgozatokat foglalja magában

E folyóiratot az Erdélyi Múzeum-Egylet és a Bölcsélet-, nyelv- és történettudományi szakosztály tagjai kapják, de megszerezhető könyvtár útján is.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet tagja lehet — az alapszabályok 8. §-a szerint — minden önálló és tudományval foglalkozó vagy tudománykedvelő honpolgár. A csatlakozni kívánó valamely tag által a választmányban jelenteti be magát. A tagválasztásról, a tagok jogairól és kötelességeiről az alapszabályok következőleg intézkednek:

9. §. Az elősorolt feltételek mellett egyleti tagokká lehetnek egyes községek, testületek, erkölcsi személyek is; ezek jogaikat megbízottjaik vagy küldötteik által gyakorolhatják.

10. §. Az egylet tagjai kétfélek: rendesek és rendkívüliek.

A rendes tagok vagy igazgatók, vagy alapítók, vagy részvényesek, vagy szakosztályi tagok.

A rendkívüli tagok tiszteletbeliek, vagy levelezők.

11. §. Igazgató tagok azok, a kik az egylet pénzalapjába legalább 500—öt száz osztrák forintot adományoznak, vagy a múzeumba felvehető ennyi értékű gyűjteményt ajándékoznak.

Az igazgató tagok az egyleti választmánynak holtokig rendes tagjai.

12. §. Alapító tagok azok, a kik akár az egylet pénzalapját, akár a múzeum gyűjteményeit 100 = egyszáz o. é. forinttal, vagy annyi értékű ajándékkal gyarapítják.

Az alapító ezen egyszerre lefizetett összeg által, minden részvényfizetés nélkül, holtig rendes tagja az egyletnek.

13. §. Az igazgató- és alapító tagok által befizetett összegek a múzeum alap-tőkéjéhez csatoltatnak; következőleg a folyó költségekre ezen összegeknek csak kamatai fordíthatók; csak a közgyűlésnek van joga előfordulható rendkívüli kiadások fedezésére az egylet tőkéjéből is utalványozni.

14. §. Részvényes tagok azok, a kik kötelezik magokat, hogy az egylet pénztárába évenként az év első negyedében öt forintot fizetnek.

15. §. Szakosztályi tagok azok, a kik csupán egyik vagy másik szakosztályba lépnek be és évi 3 forint tagdíjt fizetnek.

Az egyszer belépő tag tag marad mindaddig, míg kötelezettségét teljesíti.

16. §. A beállási év január 1-ével kezdődik; időközben beálló részvényes és szakosztályi tag akként fizet, mintha azon év januáriusa 1-jén lépett volna be az egyletbe.

A SZÉKELY OKLEVÉLTÁR

I—VI. kötete Szabó Károly és Szádeczky Lajos szerkesztésében a legrégebb időtől a fejedelmi kor végéig megjelent s kapható kötetenként 2 frtjával, együtt 8 frtért a székely történeti bizottság jegyzőjénél: Kanyaró Ferencz tanár úrnál Kolozsvárt, Tivoli utca 1. szám.